

*European Roma Rights Center
Európske centrum pre práva Rómov*

Čas skinheadov

*Popieranie práv a vyčleňovanie Rómov
na Slovensku*

Január 1997

Rómovia (cigáni) ostali v súčasnosti najviac popieranou etnickou skupinou v Európe. Takmer všade sú ohrozené ich základné ľudské práva. V posledných rokoch sa objavujú i násilné prípady rasovej nenávisti namierené proti Rómom. V mnohých spoločnostiach je bežná rasová diskriminácia Rómov v zamestnaní, vzdelávaní, zdravotnej starostlivosti, administratíve a iných službách. Nenávistné slovné prejavy voči Rómom len prehlbujú už aj tak negatívnu predstavu, ktorá prevláda v mysli európskej verejnosti. *Európske centrum pre práva Rómov (European Roma Right Center, ďalej ERRC)* je medzinárodná iniciatíva, ktorá monitoruje situáciu Rómov ohľadne ľudských práv a poskytuje právnu ochranu v prípade ich porušenia.

PREDSEDNÍCTVO:

Predseda: András Bíró (Maďarská Republika)

Isabel Fonseca (Veľká Británia)

Nicolae Gheorghe (Rumunsko)

Deborah Harging (USA)

Rudko Kawczyński (SRN)

Khristo Kyuchukov (Bulharsko)

Lord Lester y Herne Hill QC (Veľká Británia)

Edgar Morin (Francúzsko)

Ina Zoon (Česká Republika, Španielsko)

Výkonný riaditeľ: Dimitrina Petrova

Správu napísali: Claude Cahn a Nidhi Trehan

Editor: Dimitrina Petrova

Preklad: Peter Katuscak

Gabriel Sipos

Renata Kosova

Katarina Vanekova

POĎAKOVANIE

Európske centrum pre práva Rómov ďakuje za čas, snahu a pomoc nasledovným ľuďom, bez ktorých by sa príprava tejto správy neuskutočnila:

Mnoho rómskych rodín a jednotlivcov venovali svoj čas a odvážili sa poskytnúť svedectvo o porušovaní ľudských práv, ako i priblížili situáciu Rómov na Slovensku.

Orhan Galjuš a Erika Gondlová z *Nadácie Nevipe* (Prešov) vdáčne poskytli svoj voľný čas a ochotne spolupracovali s *ERRC* pri empirickom výskume, z ktorého posielali informácie kedykoľvek sme o to zažiadali. Dušan Lacko, Zdena Lacková, Mária Maczejková, Amalia Pompová a Ivana Škodová organizovali rozhovory s obeťami, svedkami a úradmi.

Andrea Alföldyová, Bohumír Bláha, Pavol Burák, Vincent Danihel, Gregory Fabian, Sharon Fisher, Jan Kompuš, Anna Koptová, Lydia Kudličková, Miroslav Lacko, Klára Orgovánová, Darina Solárová, Zsuzsana Szatmary a John Young poskytli neoceniteľné rady v legislatívnej oblasti Slovenskej Republiky a o súčasnej situácii Rómov na Slovensku.

José Cocepción, Will Guy, Milena Hübschmannová, Angéla Kóczé, Alaina Lemon, Elena Marushiaková a Vesselin Popov upravili správu po štylistickej a faktickej stránke.

Nikolai Gughinski preveroval legislatívne detaily textu. A v neposlednom rade Veronika Leila Szente, ktorá editorovala, overovala a aktualizovala informácie uvedené v správe počas oveľa väčšieho množstva nocí ako to ona sama pripúšťa.

OBSAH

1. Úvod
2. Rasovo motivované útoky voči Rómom
3. Popieranie práv Rómov na Slovensku
 - 3.1. "Nešťastne spadol": Popieranie trestného činu
 - 3.2. "Boli to iba nevychované deti?": Popieranie rasistickej dimenzie
 - 3.3. "Rómsky občan napadol príslušníka polície": Prekrúcanie obvinení
 - 3.4. "Obete boli opité, útočníci blázniví": Popieranie verejného násillia
 - 3.5. Mozaika popierania práv Rómov: Oficiálne prehlásenia o policajnej razii
v dedine Jarovnice.
 - 3.6. Záver: Odopieranie - Rómovia na Slovensku
4. Izolácia
 - 4.1. Jazyková izolácia: Zákon o štátnom jazyku SR
 - 4.2. Geografická izolácia
 - 4.2.1. Obmedzovanie migrácie
 - 4.2.2. Mýtus o "cigánoch ničiacich svoje byty"
 - 4.2.3. Vyst'ahovávanie
5. Zhrnutie: Paternalistický štát
6. Spravodlivé urovnanie: Doporučenia Európskeho centra pre práva Rómov (ERRC)
slovenskej vláde
7. Bibliografia
8. Príloha

"Polícia tvrdí, že nepozná žiadnych skinheadov.
Poznajú nás však veľmi dobre."

*Anonymný list prešovského
skinheada, uverejnený v novinách
"Prešovský Večerník" 15.3. 1995.*

1. ÚVOD

Neexistuje žiaden údaj, ktorý by uvádzal presný počet Rómov na Slovensku, avšak londýnska *Asociácia ľudských práv menšín* odhaduje počet Rómov v súčasnosti žijúcich na Slovensku na 480 000 až 520 000 z celkového počtu obyvateľstva 5,3 milióna.¹ Ak je tento údaj pravdivý, tak jeden z desiatich obyvateľov Slovenska je rómskeho pôvodu. To by však i znamenalo, že Slovensko je jedna z krajín z najvyšším počtom Rómov na jedného obyvateľa vo svete. Väčšina Rómov na Slovensku žije vo východných a južných regiónoch krajiny. V súčasnosti je situácia Rómov z hľadiska ľudských práv mimoriadne ohrozená.

Výskum prebiehal od marca do novembra roku 1996, predovšetkým v rómskych komunitách východného Slovenska. Rozhovory s obeťami i svedkami porušovania ľudských práv sme viedli osamote. Všetky opísané udalosti a výpovede, ktoré uviedli Rómovia boli konfrontované so stanoviskom úradov. Cieľom *ERRC* bolo čo najvernejšie zrekonštruovať udalosti, a to vo všetkých prípadoch, pri ktorých boli porušené ľudské práva a podrobiť všetky svedectvá kritickému preskúmaniu.

Táto správa je prehľadom prípadov porušovania ľudských práv Rómov na Slovensku v rokoch 1993-1996, teda v čase, kedy vznikol i samotný štát a začal fungovať ako samostatný kompetentný orgán na území bývalej Československej Federatívnej Republiky. Hoci niektoré správy o Rómoch na Slovensku boli uverejnené i v miestnych publikáciách, ich prvotný záber pokrýval skôr kultúrne oblasti a otázka ľudských práv bola len druhoradá alebo sa jej vôbec nevenovalo.² Najnovšia publikácia o Rómoch na Slovensku, ktorá priamo opisuje ľudské práva je správa o Rómoch v Československu od Organizácie *Helsinki Watch*, *Struggling for Ethnic Identity: Czechoslovakia's Endangered Gypsies*, publikovaná v roku 1992.³ Zámerom tejto publikácie je aktualizovať obraz situácie ľudských práv Rómov na Slovensku.

¹ Jean-Pierre Liégeois a Nicolae Ghorghe :*Roma/Gypsies: A European Minority*, London, Minority Rights Group, 1995, str.7. O ich počte sa neustále diskutuje, keďže sčítanie ľudu z roku 1991 uvádza 75 802 Rómov. Sčítanie z roku 1980 uvádza 199 853 Rómov žijúcich na Slovensku, takže ak je možné veriť súčasným štátnym štatistikám, tak sa za posledných 15 rokov znížila rómska populácia skoro o dve tretiny. Štúdia z roku 1989, prevedená mestskými úradmi po celom Slovensku uviedla, že v tom čase žilo na Slovensku okolo 254 000 Rómov. Vid' Vladimír Šedivý a Viktor Maroš :*Position of National Minorities and Ethnic Groups in the Slovak Republic*, Bratislava, Minority Rights Group Slovakia Nadácia, 1995, str.14.

² Vid' napr. Viera Bačová: "Vzťahy obyvateľov Slovenska k Rómom" v Mann, A.B. (ed.), *Neznámi Rómovia*, Bratislava, Ister Science Press, 1992, str. 29-38 a BAČOVÁ, VIERA a ZEĽOVÁ, ALENA: "Ethnic Minorities in Slovakia", Košice, Institute of Social Sciences, Slovenská Akadémia Vied, 1994.

³ Helsinki Watch: "*Struggling for Ethnic Identity: Czechoslovakia's Endangered Gypsies*", New York, Human Rights Watch, August 1992.

ERRC spozorovalo tri tendencie, ktoré prevládajú pri riešení problematických vzťahov medzi Slovenskou Republikou a Rómami. V prvom rade, kompetentné úrady častokrát neuznávajú a popierajú, že by boli porušené ľudské práva Rómov i keď majú k dispozícii očividné dôkazy o porušení ľudských práv. Po druhé, v súčasnosti postupy legislatívnych, úradných a sociálnych inštitúcií vylučujú Rómov zo spoločnosti a ani im neumožňujú zapojiť sa do hlavného prúdu slovenskej spoločnosti a tým ich udržujú na jej okraji. Nakoniec, existujú isté dlhodobé historické modely, ktoré sa denne či už vedome alebo nevedome napodobňujú, a v ktorých Slovenský štát vystupuje ako starostlivý štát, ktorý efektívne demoralizuje Rómov vďaka svojmu paternalizmu a nátlaku k neutrálnej konformite. Publikácia *Čas skinheadov* pokrýva každú z týchto tém.

Je dôležité upozorniť čitateľov, že i táto správa má len obmedzený rozsah. Správa nepokrýva problém *de facto* segregácie rómskych detí v špeciálnych školách. Mnohí rómski aktivisti kritizujú tento druh politiky a prirovnávajú ju ku kultúrnej gynocíde. Ďalší problém, ktorý nebol detailne preskúmaný, je otázka chronicky vysokej nezamestnanosti v rómskej komunite. V publikácii sa nebude hovoriť o zdravotnej starostlivosti, o vylúčení z barov, reštaurácií, plavární, diskoték, atď. Budeme však hovoriť o problémoch, ktorým čelia Rómovia pri hľadaní vhodného bývania alebo trvalého bydliska, nie je to však vyčerpávajúca štúdia tohto komplexného problému. Záverom, *Európske centrum pre práva Rómov* by chcelo zdôrazniť, že táto správa nepredstavuje bezpodmienečne názory rómskych organizácií a jednotlivcov. Táto správa je založená na nezávislých pozorovaniach, ktoré sa porovnávali s normami medzinárodných ľudských práv.

2. RASOVO MOTIVOVANÉ ÚTOKY VOČI RÓMOM

21. júla 1995 mladistvý Róm Mário Goral sa stal obeťou fatálneho útoku skupiny skinheadov v Žiari nad Hronom.⁴ Okolo desiatej hodiny večer sa ponevieralo mestom okolo 30 skinheadov. Skíni sa vyhrážali, nadávali a bili okoloidúcich Rómov. Neskôr ačali hádzať zápalné fľaše na krčmu "Helak", ktorá je známa častými zákazníkmi rómskeho pôvodu. Hrŕstka skínov napadla i niekoľko mladých Rómov sochormi a nožmi na ulici Štefana Moyzesa. Osemnásťročného Mária Gorala dostihla skôr ako stihol utiecť domov a dobila ho, až kým nestratil vedomie.

Osemnásťročný skinhead T.K. údajne nahovoril mladšieho šestnásťročného B.F., aby polial Mária Gorala zmesou benzínu a polystyrénu, ktorú si vopred pripravili. Polystyrén spôsobuje priľnavosť zmesi na kožu a jej vyššiu horľavosť. B.F. potom podpálil Mária Gorala. Mário Goral utrpel popáleniny druhého a tretieho stupňa na vyše 60% plochy tela.

Mário Goral zomrel o desať dní neskôr - 31. júla 1995 v nemocnici. Až po jeho smrti slovenská vláda odsúdila útok na Mária Gorala. Na rozdiel od smrti Tibora Berkiho v Českej Republike v roku 1995⁵, takisto spôsobenej útokom skínov, smrť Mária Gorala nevyvolala žiadnu odozvu zo strany vlády. Pohrebu Mária Gorala sa zúčastnili Minister kultúry Ivan Hudec a Minister životného prostredia Jozef Zlocha. Na pohrebolo bolo prítomných okolo 1500 žialiacich Rómov a Ministerstvo vnútra rozmiestnilo preventívne 180 policajných hliadok, keďže sa obávalo potenciálneho etnického násilia. Banskobystrický biskup Rudolf Baláž vyzval skinheadov, aby ukončili vlnu násilia. Ján Slota 2. augusta 1995 vyhlásil, že za útok na Róma môžeme vyníť "vysokú kriminalitu cigánov"⁶.

Na základe policajného vyšetovania bolo v júli 1995 vzaných do väzby šestnásť skinheadov⁷. Prvotné vyšetovanie bolo ukončené v októbri roku 1995, ale

⁴ TASR, 24. júla 1995, *Romnews* 16. augusta 1995, *Romano L'il Nevo* (prešovské rómske noviny), 1-28 januára 1996, *SME* (nezávislé denné noviny), "V priebehu ôsmich mesiacov - tri výtržnosti skínov v okrese Žiar nad Hronom", 13. februára 1996 a "Skínske podsvetie v Žiari nad Hronom údajne stále funguje", 29. februára 1996. Vid' *SME* "Situácia v Žiari nad Hronom je údajne stabilizovaná a problému sa venuje systematická pozornosť", 4. augusta 1996.

⁵ V máji 1995 štyria mladí muži násilím vnikli do domu 43-ročného Róma Tibora Berkiho z južnej Moravy, napadli ho baseballovou pálkou a spôsobili jeho smrť. Po jeho smrti bola prijatá novela Trestného zákona, ktorá nariaďuje prísnejšie tresty pre rasovo motivované prečiny.

⁶ TASR, 2. augusta 1995. Ján Slota je starostom mesta Žilina, členom Parlamentu a predseda pravicovo orientovanej Slovenskej Národnej Strany. Slovenská Republika je parlamentná republika s jednokomorovou legislatívou, ktorá sa volá Národná Rada Slovenskej Republiky (Parlament). Slovenská Národná Strana má deviatich poslancov a je súčasťou vládnej koalície s väčšinou stranou HZDS a ZRS.

⁷ Rozhovor Európskeho Centra pre práva Rómov s právnym zástupcom Bohumírom Bláhom z dňa 5. marca 1996, ktorý právne zastupoval Nadeždu Borošovú, matku Mária Gorala.

prokurátor vrátil prípad vyšetrovateľom na objasnenie ďalších faktov. Vo februári 1996 Marián Ponc, náčelník Krajského úradu vyšetrovania v okrese Banská Bystrica obžaloval šestnástich skinheadov. Zo šestnástich obvinených (deviati z nich nedosahovali vek osemnástich rokov) štyria boli vzatí do väzby.⁸

Prokurátor Dr. Martin Bargel vzniesol nasledovnú obžalobu: 18-ročný T.K. bol obvinený z výtržníctva (podľa Článku 202 Trestného zákona), z vraždy s priťažujúcimi okolnosťami (Článok 219, odstavec 2) a z vydierania (Článok 235, ods.1,2 a 3), 16-ročný B.F. bol obvinený z vraždy (Článok 219, ods.1) a výtržníctva (Článok 202). Maximálna výška trestu za vraždu je v Slovenskej Republike pätnásť rokov a za vraždu s priťažujúcimi okolnosťami podľa Článku 219 (ods.2) v spojení s Článkom 29 (ods.3) môže súd uložiť výnimočný trest odňatia slobody na doživotie. Ostatní 14 skinheadi, ktorí sa zúčastnili na vražde boli obžalovaní z Článku 196 (ods.2) - rasovo motivované násilie proti skupine obyvateľov a proti jednotlivcovi. Maximálna výška trestu za tento prečin je odňatie slobody až na dva roky.⁹ Niektorí skíni zo skupiny nedosiahli vekovú hranicu 15 rokov a preto nemohli byť súdne stíhaní. Pani Nadežda Borošová, matka Mária Gorala, za pomoci právneho zástupcu Bohumíra Bláhu (pravidelný konzultant *Inforomy*¹⁰) vedie civilný súd proti skinheadom.

⁸ TASR, február 1996..

⁹ Článok 202 (ods.1) hovorí, že "Kto sa dopustí verejne alebo na mieste verejnosti prístupnom hrubej neslušnosti alebo výtržnosti najmä tým, že napadne iného, hanobí historickú alebo kultúrnu pamiatku, hrob alebo iné pietne miesto alebo hrubým spôsobom ruší zhromaždenie alebo obrad občanov, potresce sa odňatím slobody až na dva roky alebo peňažným trestom". Článok 202 (ods.2) hovorí, že "Odňatím slobody až na tri roky sa páchatel potresce, ak spácha čin uvedený v odseku 1 ako člen organizovanej skupiny". Článok 219 (ods.1) hovorí, že "Kto iného úmyselne usmrtil, potresce sa odňatím slobody na desať až pätnásť rokov." Článok 219 (ods.2) hovorí, že "Odňatím slobody na dvanásť až pätnásť rokov alebo výnimočným trestom sa páchatel potresce, ak spácha čin uvedený v odseku 1 a) na dvoch alebo viacerých osobách, b)obzvlášť surovým alebo trýznivým spôsobom, c) opätovne, d) na osobe mladšej ako pätnásť rokov, e)na verenom činiteľovi pri výkone alebo pre výkon jeho právomoci, f) v úmysle získať majetkový prospech alebo v úmysle zakryť alebo uľahčiť iný trestný čin alebo z inej obzvlášť zavrhnutiahodnej pohnútky". Článok 235 (ods.1) Trestného zákona znie "Kto iného násilím, hrozbou násilia alebo hrozbou inej ťažkej ujmy núti, aby niečo konal, opomenul alebo trpel, potresce sa odňatím slobody až na tri roky". Odseky 2 a 3 Článku 235 a Článok 29 uvádzajú podmienky, podľa ktorých môže byť uložený prísnejší trest. Článok 196 (ods.1) hovorí "Kto sa skupine obyvateľov vyhráza usmrtením, ublížením na zdraví alebo spôsobením škody veľkého rozsahu, potresce sa odňatím slobody až na jeden rok". Článok 196 (ods.2) hovorí "Kto použije násilie proti skupine obyvateľov alebo jednotlivcom alebo sa im vyhráza usmrtením, ublížením na zdraví alebo spôsobením škody veľkého rozsahu pre ich politické presvedčenie, národnosť, rasu, vyznanie alebo preto, že sú bez vyznania, potresce sa odňatím slobody až na dva roky". Podľa Trestného zákona a Trestného poriadku v platnom znení, zákon č. 140/1961 Zb. Trestný zákon v platnom znení. Na rozdiel od svojich spolupáchatel'ov, vrahovia neboli obvinení zo žiadneho dodatku Zákona o rasovo motivovaných trestných činov. Samotný text týkajúci sa vraždy sa v slovenskom Trestnom zákone nezmiňuje o rasovej motivácii. Len neskôr sa ukáže, či Slovenský súd uzná, že útok na Mária Gorala bol rasovo motivovaný a či bude tento trestný čin braný s priťažujúcimi okolnosťami a podľa toho určí výšku trestu pre skinheadov.

¹⁰ *Inforoma* je mimovládna organizácia so sídlom v Bratislave, ktorá dokumentuje záležitosti týkajúce sa Rómov a poskytuje i právne poradenstvo pre Rómov.

7. októbra 1996, po uplynutí vyše roka od smrti Mária Gorala, súd odročil druhé pojednávanie na neurčito pre chorobu hlavného sudcu. Na druhom pojednávaní však sudca rozhodol na základe Článku 44 (ods.2) Trestného poriadku, že všetky nasledujúce pojednávania nebudú prístupné verejnosti. Tým vylúčil i možnosť účasti postihnutých osôb.¹¹

Napriek tomu, že zástupca starostu Juraj Prôčka uistil, že situácia v Žiari nad Hronom sa "stabilizovala", v meste i na celom Slovensku naďalej prevláda etnické napätie. Podľa článku uverejneného v auguste 1996 v novinách SME, skinheadi obvinení z vraždy Mária Gorala sú obľúbení medzi mládežou mesta Žiar nad Hronom. Spoločnosť neodsudzuje a neodmieta jedinca, ktorý je skinheadom. Skíni sa v meste naďalej stretávajú a napádajú rómskych spoluobčanov.¹²

1. januára 1996, niekoľko hodín po Novom Roku skupinka mladých ľudí vyvolávajúcich rasistické slogany napadla v Žiari nad Hronom 40-ročného Róma. Našťastie Róm nebol vážne zranený, skinheadov vzali do väzby a obžalovali ich z násillia proti jednotlivcovi. Vo februári 1996 v jedno poobede okolo dvadsať skínov z rôznych miest napadlo obydlia Rómov v Kremnici a spôsobili im poškodenie majetku v šiestich bytových jednotkách. Nedošlo k žiadnemu fyzickému násilliu, dva byty však vandali úplne zničili, vrátane nábytku a iného súkromného majetku. V súvislosti s útokom vzali do väzby šiestich skínov z Banskej Bystrice. Svojím útokom však spôsobili, že niekoľko rómskych rodín ostalo bez domova.¹³

Skinheadi a iní nacionalisti sú veľmi silnou skupinou, obľúbenou hlavne medzi mladými, v súčasnom Slovensku. Počtom sú síce nevýznamnou skupinou, ale ich dopad na verejné cítenie je nesmierny. Skinheadi sú členovia hnutia a zvyčajne, hoci nie vždy sa dajú rozoznať podľa charakteristickej sivo-zelenej bundy, vysokých čiernych "kanád" a úplne vyholenej hlavy. Skupina skinheadov napísala do *Prešovského Večerníka* a vysvetlila verejnosti kto vlastne sú:

Skinheadi chcú chrániť Prešov pred cigánmi - Rómami. Veď práve oni znečisťujú mesto, kradnú a podieľajú sa na čiernom trhu! Môžete si myslieť, že sme rasisti. Môžete však nájsť niekoho, kto by sa nehanbil za cigánov?

Mnoho ľudí nevie kto sme a čo chceme. Chceme, aby na Slovensku v Prešove žili Slováci. Chcebe biele Slovensko, lebo ak sa nič nezmení bude to znamenať pre Prešov a celé Slovensko katastrofu.¹⁴

¹¹ Informáciu zverejnil Bohumír Bláha na Sympóziu Právnej ochrany ľudských práv Rómov, ktoré organizoval *Európske centrum pre práva Rómov* 13. januára 1997. Podľa Trestného poriadku v článku 44 (ods.2) sa spomína, že "V konaní o trestných činoch patriacich do príslušnosti krajského súdu (§17) rozhodne o účasti poškodeného súd podľa povahy prejednávanej veci".

¹² SME, 14. augusta 1996.

¹³ Tamtiež.

¹⁴ *Prešovský Večerník*, "List od prešovských skínov -- 'Keby ste o nás vedeli'", 15. marca 1995.

Rómska aktivistka Erika Godlová tvrdí, že mnoho skinheadov je z významných rodín mesta:

Všeobecne sa vie, že synovia niektorých policajtov sú členovia hnutia skinhead. Živnou pôdou pre skínov sú socialistické panelákové štvrte, ale mnohí ich vodcovia sú z "dobrých" rodín. Ako ich teda títo veľavážení rodičia vychovávajú?¹⁵

Rómovia tvrdia, že fenomén rasového násillia, ktorí je namierený proti nim, prepukol na Slovensku v roku 1993. V 1995 to bol už bežný jav. *ERRC* má informácie, že len v marci toho roku vybuchla v Rimavskej Sobote bomba, ktorá zabila 36-ročného Róma, v Trnave skinheadi vážne zranili 50-ročného Róma, v Piešťanoch utrpel rómsky mladík zranenie na tvári, keď sa snažil uniknúť cez okno pred skínmi, ktorí ho vnútri budovy napadli, skinheadi zbili rómskeho robotníka z východoslovenskej dedinky Ovčie, keď čakal na autobus smerom do Prešova.¹⁶

Nedávno, 10. septembra 1996 v Košiciach, napadlo 18 skínov rómske dievča.¹⁷ Podľa *Úradu ochrany práv etnických menšín na Slovensku* len v septembri v Košiciach sa uskutočnili štyri vážne prepady skinheadov na Rómov. V polovici októbra 1996, *ERRC* sa dozvedelo, že na železničnej stanici v Poprade trinásti skíni k smrti zbili 18-ročného Róma z dediny Gánovce pri Poprade.¹⁸ Ráno 7. novembra 1996 skupina troch skínov v Poprade zozadu napadla 16-ročného Róma Rudolfa Žiga. Vykrikovali na neho "ty čierny cigáň" a "čierne prasa" a udreli ho po hlave baseballovou pálkou. Rudolf Žiga utrpel vážne zranenia lebky, musel podstúpiť operáciu a štyri dni bol hospitalizovaný na jednotke intenzívnej starostlivosti.¹⁹

12. novembra slovenský denník *Práca* zverejnil, že predchádzajúci víkend skinheadi trikrát napadli byt Rómov v Prievidzi.²⁰

27. novembra 1996 slovenský denník *SME* uviedol, že traja skinheadi napadli 21-ročného Róma Ernesta Horvátha, vyhodili ho z autobusu, dokopali, poliali

¹⁵ Rozhovor *Európskeho centra pre práva Rómov* s Erikou Godlovou, 7. marec 1996 Prešov.

¹⁶ Informácie poskytla Nadácia *Nevipe*, marec 1996 Prešov. *Nadácia Nevipe* je mimovládna rómska organizácia, ktorá vydáva časopis *Patrin*.

¹⁷ *SME*, "V Košiciach osemnásť skínov prepadlo mladú Rómku", 26. novembra 1996 a informácie máme od *Úrad ochrany práv etnických menšín na Slovensku*.

¹⁸ *Európske centrum pre práva Rómov* telefonovali so sociálnou pracovníčkou Amáliou Pomповou, 2. november 1996.

¹⁹ Informácia je od právneho zástupcu Pavla Závackého zo 17. decembra 1996.

²⁰ *Práca* "Skíni prepadlo byt Rómov v Prievidzi", 12. novembra 1996.

benzínom a podpálili ho v centre Bratislavy na Panenskej ulici v noci z piatka (22.11.) na sobotu (23.11.1996). Ernest Horváth utrpel popáleniny tretieho stupňa na vyše 30% plochy tela.²¹

V noci z 21.12.1996 na 22.12.1996 v Handlovej údajne napadol 18-ročný skín dvoch Rómov, otca a syna. 21-ročného syna G.B. pichol raz nožom a jeho otca 43-ročného G.B. trikrát. Starší Róm neskôr podľahol následkom zranenia.²²

Je takmer isté, že v čase medzi vytlačením a výjdením tejto správy, vyskytnú sa ďalšie násilné útoky skinheadov a ich sympatizantov na Rómov.

²¹ SME, "Popalený Róm tvrdí, že ho napadli skíni", 27. novembra 1996.

²² SME, "Dnes v Handlovej pochovajú 43-ročného Róma, obeť útoku osemnásťročného skinheada", 27. december 1996, informáciu poskytla *Úrad ochrany práv etnických menšín na Slovensku*.

3. POPIERANIE PRÁV RÓMOV NA SLOVENSKU

Ak sa stali v rokoch 1993-1996 obeťami útoku jednotlivcov, policajných úradníkov a v niektorých prípadoch i spoločenského násillia Rómovia, je veľká pravdepodobnosť, že sťažnosti neboli spravodlivo urovnané. Úradníci, vyšetrovatelia a členovia súdneho aparátu používajú vedome či nevedome také mechanizmy, ktoré blokujú právne odškodnenie.

V nasledujúcich kapitolách budeme ilustrovat' rôzne aspekty mašinérie, ktorá popiera práva Rómov na Slovensku. Detailne sa pozrieme na niekoľko prípadov porušenia ľudských práv Rómov a tak chce *ERRC* poukázať ako je možné poprieť, že sa stal trestný čin, poprieť, že obeť má legitímne právo byť považovaná za obeť, poprieť význam trestného činu, ktorý sa stal alebo poprieť aké úlohy jednotliví účastníci prečinu zohrali. Ďalším bodom tejto správy je podať svedectvo o policajnom zbore, ktorý prekrúca výpovede na Slovensku a obviňuje Rómov z prečinov, ktorých sú sami obeťami. Navyše sme doplnili rôzne príbehy o popretí práv Rómov opisom policajnej razie v Jarovniciach. Nepovažujeme tieto prípady za vedome vykonávané spôsoby na popretie práv (hoci i môžu byť), ale chceme poukázať na realizáciu mechanizmu, ktorý tvorí širší rasový problém v rámci slovenskej spoločnosti.²³

3.1. "NEŠŤASTNE SPADOL": POPIERANIE TRESTNÉHO ČINU

19. februára 1996 Ondrej Žiga, 33-ročný Róm, otec piatich detí, odišiel zo svojho domova v Spišskom Štiavniku za doktorom na lekársku prehliadku do Popradu. Jeho matka, Žofia Žigaová neskôr povedala *ERRC*:

V tú noc neprišiel nazad domov. Pomyslela som si, že šiel navštíviť rodinu a noc strávil u nich. Na druhý deň (20.2.) si jeho manželka Viera zbalila niekoľko vecí a šla ho do mesta hľadať. Keď sa 21.2. vrátila, povedala mi, že je vážne zranený a leží v hlavnej nemocnici v Poprade. Bála som sa o neho. Išla som autobusom do nemocnice priamo na jednotku intenzívnej starostlivosti. Doktori mi dali nemocničné šaty a pustili ma do izby k môjmu synovi, aby som si s ním pohovorila. Rozprávala som na neho, kričala som na neho, ale nič nepomáhalo, neodpovedal. Na tvári mal kyslíkovú masku a nemohol rozprávať. Hlavu mal v obvázoch. Dýchal len za pomoci kyslíkových prístrojov. Dokonca ani nepootvoril oči. 27. februára bol vyhlásený za mŕtveho. Polícia tvrdí, že

²³ Koncept popierania a porušovania ľudských práv môžeme nájsť v publikácii: Stanley Cohen: *Denial and Acknowledgement: The Impact of Information About Human Rights Violations*. Jeruzalem, Center for Human Rights, 1995.

zomrel prirodzene a nestal sa obeťou žiadneho trestného činu.²⁴

Úmrtný list z 27. februára 1996 uvádza, že Ondrej Žiga zomrel na krvácanie do mozgu, spôsobené "neznámymi príčinami". Policajná správa (CTS: PZ-208/96) z okresu Poprad zo dňa 14. mája 1996 uvádza:

Zamestnanec nemocnice uviedol, že 21. februára 1996 bola privolaná železničná polícia na autobusovú stanicu v Poprade. Na dlážke vo vestibule našli muža v bezvedomí, ktorého odviezli do nemocnice v Poprade. Policajné vyšetovanie odhalilo, že Ondrej Žiga zo Spišského Štiavniku, ...bol v predchádzajúcu noc (20. februára 1996) videní viacerými svedkami v staničnej pivárni a prejavoval známky opilosti ... prechádzal cez staničnú halu, v ktorej niekoľkokrát počas uvedeného večera spadol . O 23.05 ho staničný zamestnanec našiel pred vestibulom autobusovej stanice. Ležal na zemi so zraneniami na hlave. Pracovník zavolať do nemocnice a Ondrej Žiga bol prevezený na jednotku intenzívnej starostlivosti, kde neskôr i zomrel.

Z výsledku súdneho lekárskeho pitvy, ktorú vykonalo Oddelenie súdneho lekárstva NsP Poprad, je ako bezprostredná príčina smrti nebohého Ondreja Žigu pomliaždenie mozgu a vnútrolebečné krvácanie pri zlomenine klenby a spodiny lebečnej nárazom na tupý predmet v opilom stave, kde menovaný v deň nájdenia mal po odobratí krvi na oddelení CP NsP Poprad v tele 1,96 g/kg etylalkoholu, čo znamená stredný až ťažký stupeň opilosti.

Na základe takto uvedenej verzie priebehu prípadu, policajný vyšetrovateľ usúdil, že:

Zo smrti Ondreja Žiga nie je obvinená žiadna iná osoba a neexistuje ani žiadne podozrenie z trestného činu.

Správa tvrdí, že lebka Ondreja Žiga bola rozbitá na dvoch miestach, jedno bolo na vrchnej časti hlavy. Hoci sa spomínal "tupý predmet", rany Ondreja Žiga sa vysvetlili tým, že bol viackrát videný, ako padol v priebehu večera. Toto je jedno možné vysvetlenie príčiny jeho smrti, ale rovnako je možné, že bol dobitý na smrť. Aby sa zabránilo predpokladu, že priebeh večera mal problematickejší ráz, opakovane sa uvádza, že Ondrej Žiga bol opitý.

Zo záveru policajnej správy vyplýva, že kriminálne vyšetovanie nie je potrebné. Namiesto toho, aby sa prísne vyšetrili fakty prípadu, polícia spomína Ondreja Žiga ako "nebohého", akoby chcela naznačiť, že zodpovednosť za jeho smrť nesú záhadné

²⁴ Európske centrum pre práva Rómov uskutočnilo rozhovor so Žofiou Žigaovou 12. augusta 1996 v Spišskom Štiavniku, neďaleko Popradu.

sily osudu. *ERRC* pokladá túto verziu prípadu za podozrivú a odmietnutie plného vyšetrovania za predčasné. Ako v mnohých podobných prípadoch, hlavnou témou policajnej správy je zdanie, že sa nestalo nič také, čo by si vyžadovalo bližšie vyšetrovanie. Takéto odmietnutie možnosti kriminálneho činu je možné len za pomoci rasových predsudkov.

Rodina Ondreja Žigu nenapadla policajnú správu v trojdňovej lehote, ktorú stanovuje slovenský Trestný poriadok. Je zrejmé, že sa neuskutočnilo plné a nestranné vyšetrovanie smrti Ondreja Žigu. Popretie trestného činu v prípade Ondreja Žigu absolútne vylúčilo možnosť vraždy.

Podozrenie *ERRC*, že sa uskutočnila vražda je podporené výpoveďou jedného svedka, Ivany P,²⁵ ktorý tvrdí, že videl v noci z 19 na 20 februára skinheadov ako bijú Ondreja Žigu. Svedkyňa sa však bála podať svedectvo polícii.

Manželka Ondreja Žigu odišla z dediny Spišský Štiavnik a spolu so svojim piatimi deťmi sa vrátila do rodičovského domu.

V prípadoch, kedy trestný čin nemôže byť tak ľahko popretý ako možná vražda opísaná vyššie, nátlak a vyčerpávajúce byrokratické postupy zmariť celý prípad. V marci 1994 Miroslav Lacko, rómsky aktivista z Košíc navštívil bratovu rodinu v dedine Nižný Žipov, v blízkosti Trebišova. Miroslav Lacko opísal ako hádka medzi dvoma ženami pred bratovým domom spôsobila, že policajt ho udrel:

Jedna zo žien bola priateľka môjho brata a druhá žena ju udrela do hlavy. Prišla polícia a vzala obe ženy i môjho brata na výsluch. Šiel som na radnicu a spýtal som sa policajného úradníka, aby mi vysvetlil čo sa udialo. On vulgárne odpovedal a prikázal mi, aby som zmizol. Povedal som mu, že ja som sa k nemu správal slušne a tak by mal byť slušný i on ku mne a keďže sa nachádzame na verejnom priestransve, nemusím odísť. Takisto som mu povedal, že nie som sprostý Róm a poznám svoje práva. Potom som si chcel zaznačiť jeho identifikačné číslo na košeli.

Policajný úradník odvetil, nech si s tou informáciou vytriem zadok, schytil ma za krk, udrel do tváre a zhodil ma po schodoch mestskej radnice. Dve rómske ženy mi pomohli vstať a ďalší piati okolostojaci boli svedkami toho ako ma policajt udrel.²⁶

Okamžite po prečine Miroslav Lacko zavolať veliteľa policajného okrsku a sťažoval sa. Policianý veliteľ sa ospravedlnil v mene svojej stanice, Miroslav Lacko však trval na vyplnení sťažnosti na policajného úradníka za jeho správanie. M. Lacko

²⁵ Uvedené meno svedka nie je skutočné. Kde si *ERRC* myslí, že zverejnenie skutočného mena by mohlo ohroziť bezpečnosť svedka alebo obete, mená boli zmenené.

²⁶ Rozhovor *Európskeho centra pre práva Rómov* s Miroslavom Lackom dňa 29. marca 1996 v Košiciach.

šiel trikrát na policajnú stanicu v Trebišove (administratívne mesto pre Nižný Žipov), aby vyplnil formulár oficiálnej sťažnosti. *ERRC* má informáciu, že polícia spísala oficiálny protokol o incidente, ale vyšetrovateľ vyvinul dostatočný nátlak na to, aby sa od prípadu upustilo. Nakoniec, policajný úradník, ktorý napadol M. Lacku vyšiel z prípadu beztrestne.

Miroslav Lacko sa stal obeťou ďalšieho rasovo motivovaného útoku v marci 1995 vo vlaku z Košíc do Bratislavy:

Išiel som vlakom z Košíc do Bratislavy s jeden a polročných synom, ktorý sa musel podrobiť nemocničných vyšetreniam. Na noc musel zostať v Bratislave a ja som sa vracal nočným rýchlikom nazad do Košíc.

Po polnoci som zaspal. V kupé som bol sám. Po chvíli som sa zobudil a vlak niekde stál. Rýchlo som schytil svoju tašku a vybehol som z kupé, aby som zistil, kde sme. Otvoril som dvere a stúpil na schodíky vlaku a zbadal som nápis "Trnava". Vlak sa dal znovu pomaly do pohybu a ja som sa chcel vrátiť nazad do kupé. Zrazu som uvidel štyroch skinheadov ako sa ku mne približujú, jeden z nich mal kanady a kopol ma rovno do tváre, takže som spadol z vlakových schodíkov na železničné nástupište.²⁷

Trasúci sa a so zahmleným zrakom začal M. Lacko hľadať na trnavskej železničnej stanici políciu. Jeden policajt ho zobral na policajnú stanicu a žiadal od neho občiansky preukaz. Po chvíli M. Lacko odpadol a museli ho zobrať do nemocnice. M. Lacko tvrdí, že sa nikdy nespísala zápisnica o tomto prípade a ani sa nezačalo žiadne vyšetrovanie.

Miroslav Lacko povedal *ERRC*, že pred útokom sa zotavoval zo zranenia chrbtice a útokom sa jeho zdravotný stav zhoršil. Nemohol už tak dobre hovoriť a chodiť ako predtým. Na neurologickom oddelení Trnavskej všeobecnej nemocnice bol hospitalizovaný týždeň. Okrem vyššie spomínaných dvoch incidentov, skinheadi zdemolovali byt pána Lacku v roku 1994.

Ďalšiu ukážku popretia trestného činu uviedol *ERRC* pán A.B., 32-ročný Róm so srdcovou chorobou. A.B. má sedem detí a býva v paneláku v Mirkovciach neďaleko Prešova.

16. decembra 1994 som sa vracal z výletu v Prahe domov. Na hlavnú železničnú stanicu v Prešove som prišiel okolo deviatej večer. Bola sobota. V blízkosti autobusového depa sa ku mne priblížili traja skinheadi. Spýtali sa ma odkiaľ idem a čo

²⁷ Rozhovor *Európskeho centra pre práva Rómov* s Miroslavom Lackom dňa 29. marca 1996 v Košiciach.

nesiem v tej krabici, ktorú som mal zo sebou. Povedal som, že si nesiem zopár vecí. Pripojil sa k nim ďalší muž a všetci štyria ma začali biť do tváre a žalúdka. Po tomto útoku som šiel na železničnú políciu a povedal som dvom policajtom, že ma napadli skíni. Som si istý, že policajti videli ako ma bili, ale nič neurobili preto, aby ich zastavili. Policajti patria ku *Gadžom*.²⁸

Napadnutie A.B. sa však nenachádza vo verejnom zázname, lebo:

Polícia tvrdila, že ma nezbili skinheadi, ale že som spadol. Nie som však decko, ja som videl, že sú to skinheadi. Polícia mi vôbec nepomohla. Vedľa mňa stál mladý vojak a keď ma počul rozprávať sa s policajtom, snažil sa mi pomôcť. Povedal, že neklamem a že by si nemali robiť zo mňa vtipy. Ale oni nedbali. Potom som šiel priamo domov, lebo som sa bál kúpiť si lieky v meste. Teraz sa bojím večer chodiť sám do Prešova kvôli skinheadom. Nedávno som videl jedného z útočníkov v blízkosti zastávky v Prešove ako predáva noviny. Je mladý, okolo dvadsať rokov.²⁹

Pani B.B., matka A.B. povedala *ERRC*, že:

Zbili ho tak surovo, že keď prišiel domov, tak som ho nespoznala. Kvôli zraneniam na ústach a tvári nebol schopný jesť.³⁰

Ďalší prípad, kde neexistuje žiaden policajný záznam je násilný prepád Róma skinheadmi, ktorý sa uskutočnil v lete roku 1995. Štyria Rómovia, 49-ročný L.C., 24-ročný S.C., 32-ročný I.H. a 38-ročný S.P. cestovali vlakom z Bratislavy do Popradu, keď v Púchove do vlaku nastúpilo asi 30 skínov, ktorí šli na futbalový zápas v Žiline. Sociálna pracovníčka Amália Pomprová uviedla, že Rómovia šli na kávu do reštauračného vozňa a po ceste:

Uvideli ako piati alebo šiesti skíni vo veku 14 až 15 rokov obťažujú ženu s dieťaťom nerómskeho pôvodu. S.P. povedal skinheadom, aby ju nechali na pokoji a tým obrátil pozornosť skínov na štyroch Rómov a začali im nadávať do "čiernych húb". Vtom jeden z nich zreval: "sú tu čierne ksichty, na nich!"

²⁸ Rozhovor *Európskeho centra pre práva Rómov* s A.B. dňa 9. marca 1996 v Mirkovciach. "Gadžo", "gadži" a "gadže" je mužský, ženský tvar a množné číslo pre ľudí nerómskeho pôvodu v rómskom jazyku.

²⁹ Rozhovor *Európskeho centra pre práva Rómov* s A.B. dňa 9. marca 1996 v Mirkovciach.

³⁰ Rozhovor *Európskeho centra pre práva Rómov* s pani B.B. dňa 9. marca 1996 v Mirkovciach.

Rómovia sa snažili utiecť, ale ďalšia skupina starších skínov im zablokovala cestu. Vtlačili ich do kupé, kde bol jeden človek nerómskeho pôvodu. L.C. sa snažil schovať sa pod sedadlo, lebo má srdcové problémy a S.P. sa ho snažil chrániť. Skinheadi ich začali kopat' a bit'. Štyria muži sa snažili brániť sa ako len mohli. Keď prišli do Žiliny, na stanici bolo mnoho ľudí, ktorí sa stali svedkami toho, čo sa udialo. Niektorí z Rómov krvácali.³¹

Keď vlak zastavil v Žiline, skinheadi vystúpili z vlaku a štyria policajti prišli k Rómom a vyzvali ich, aby vystúpili z vlaku a spísali s nimi zápisnicu o útoku. Pani Pomprová pokračuje:

Okolo 30 skinheadov bolo vonku a počúvalo S.P. ako sa spýtal policajtov, či im zabezpečia ochranu ak vyjdú z vlaku. Policajti im povedali, že sú si nie istí, že im môžu zabezpečiť ochranu a skinheadi sa stali agresívnejší i voči polícii. Samozrejme, muži sa báli výjsť z vlaku a tak pokračovali v ceste do Popradu.³²

Rómovia sa vrátili do Popradu s vážnymi zraneniami. I.H. a S.P. mali modriny po celom tele, keďže ich skinheadi dokopali. S.P. bol dva týždne pripútaný k lôžku a trpí na trvalé bolesti hlavy. Navyše, jeden zo skinheadov mu ukradol 800,- korún z peňaženky a pokúsil sa i ukradnúť cennosti ďalším dvom Rómom. Všetky štyri obeť útoku sa podrobili lekárskeho ošetreniu a majú oficiálny doklad o ich zraneniach.

Pani Pomprová povedala *ERRC*, že štyria muži sa pokúsili hlásiť incident polícii v Starej Ľubovni (najbližšie mesto k dedine Toporec, kde obeť bývajú), ale polícia odmietla spísať zápisnicu, lebo nemajú mená žiadnych svedkov a nič sa nemôže v tejto záležitosti urobiť. Ak ostane trestný čin neohlásený, polícia a vládni úradníci tvrdia, že neexistuje žiadny oficiálny záznam o rasovom útoku namierenom proti Rómom a tým tento problém neexistuje.

3.2. "Boli to iba nevychované deti ? ": Popieranie racistických sklonov

Tam, kde sa obyčajne nepopiera, že došlo k trestnému činu, bývajú často pokusy popierať jeho rozsah, alebo snaha vykresliť Róma ako obeť spáchaného trestného činu. Oba tieto postoje boli uplatnené pri riešení útoku skinheadov na skupinu handicapovaných školo-povinných detí, ktorý sa uskutočnil na Západnom Slovensku v meste Topoľčany.

³¹ Rozhovor *Európskeho centra pre práva Rómov* s Amáliou Pomprovou dňa 12. augusta 1996 v Poprade.

³² Rozhovor *Európskeho centra pre práva Rómov* s Amáliou Pomprovou dňa 12. augusta 1996 v Poprade.

16. marca 1996 sa šesťnásť rómskych detí z pomocnej školy pre mentálne postihnutých (väčšina z nich bola žiakmi šiestej alebo siedmej triedy), spolu s dvoma učiteľmi, zástupcom školy a riaditeľom školy, zúčastnilo benefičného hokejového zápasu v Topoľčanoch. Počas zápasu skupina skinheadov, ktorí si taktiež prišli pozrieť zápas, začala údajne pokrikovať: "Dnes pobijeme cigánov !"

Po zápase, približne dvesto metrov od ľadovej plochy štadióna, skupina asi tridsiatich skinheadov napadla rómske deti s tzv. nunchuck-mi a reťazami, pokrikujúc na ne: "Dnes zabijeme všetkých cigánov !" ³³ Vzápätí nato učitelia nariadili deťom, aby utekali späť dovnútra štadióna. ³⁴

Päť detí nebolo schopných vrátiť sa na štadión a boli priamo napadnutí skinhead-mi, dvaja z nich veľmi ťažko. Dvanásťročnému I.D., ktorého skinheadi nazvali "tučné prasa", vybili dva predné zuby potom, čo ho železnou tyčou udreli do tváre. Okrem toho ho členovia skupiny skinhead brutálne dokopali a spôsobili mu modriny po celom tele. Podobný osud postihol aj šesťnásťročného B.T., ktorého najprv zhodili na zem a následne dokopali. ³⁵

Primátor mesta Topoľčany, Pavol Segeš, povedal pre denník SME, že si uvedomuje, že táto udalosť poškodila povest' mesta, ale dúfa, že skoro pominie. Čo sa týka podobných oficiálnych podujatí povolil pre deti pomocnej školy policajnú ochranu. ³⁶

V máji si škola najala právniku, aby zastupoval postihnuté deti. V tomto období, hoci polícia identifikovala piatich podozrivých vo veku od 14 do 17 rokov, bol tento prípad posudzovaný len ako obvyklé výtržníctvo podľa článku 202 (1) Trestného zákona. ³⁷ Táto právna klasifikácia nielenže popiera rasový element tohto trestného činu, ale taktiež silne zmenšuje akúkoľvek zodpovednosť jednotlivca v tomto prípade. Tento postoj bol zmenený až potom, čo právnik Pavol Burák a riaditeľ školy podali oficiálne sťažnosti. Nakoniec polícia súhlasila s tým, aby sa prípad znova prešetril a odporučili príslušné obvinenia žalobcovi.

Okrem toho, polícia najprv neregistrovala I.D.(ktorý utrpel najväznejšie poranenia z dvoch spomínaných obetí) ako postihnutého. Tento status bol v tomto prípade pridelený len spolužiakovi, B.T., ktorý je len čiastočne rómskej národnosti a má bledšie sfarbenie pleti ako I.D. Tento fakt umožnil polícii zmenšiť rasovú motiváciu napadnutia.

³³ Nunchuck- je zbraň skladajúca sa z dvoch palíc (môžu byť drevené alebo kovové) spojených reťazou.

³⁴ Podľa oficiálneho listu, ktorý poslal Dominik Čerman, riaditeľ pomocnej školy v Topoľčanoch, primátorovi Pavlovi Segešovi.

³⁵ SME, " Len si tak udriem ", 13.apríla 1996. Poranené deti ošetrila MUDr. Moleková z nemocnice v Topoľčanoch, ktorá má pod patronátom i príslušné lekárske záznamy.

³⁶ SME, 10.mája 1996.

³⁷ Plné znenie článku 202 (1) pozri pozn. č. 9 pod čiarou.

JUDr. Burák spolu so zástupcami pomocnej školy, ktorí sú zodpovední za deti, následne naliehalí na políciu, aby prehodnotila spomínanú verziu opisu udalostí. Riaditeľ pomocnej školy, Dominik Čerman, neskôr informoval *ERRC*, že v júni 1996 sa polícia rozhodla zahrnúť aj I. D. medzi postihnutých.³⁸

23.mája 1996 polícia oznámila päť podozrivých, ktorí by mali byť stíhaní podľa článku 202 (1) pre výtržníctvo; podľa článku 196 (1) za násilie spáchané voči skupine obyvateľov a voči jednotlivcovi; a podľa článku 196 (2) za rasovo motivované násilie spáchané na jednotlivcovi alebo skupine.³⁹ O týždeň neskôr polícia identifikovala šiesteho člena do skupiny podozrivých.

Matka jedného z podozrivých podala písomnú sťažnosť žalobcovi s odôvodnením, že jej syn bol síce prítomný na mieste, kde sa trestný čin napadnutia rómskych detí odohral, ale v žiadnom prípade sa aktívne nezúčastnil útoku na deti, a preto by nemal byť zahrňaný do skupiny podozrivých. Žaloba túto sťažnosť prijala a zoznam podozrivých sa týmto skrátil na pôvodných päť osôb.

V júli polícia dodatočne odporučila stíhať jedného z podozrivých podľa článku 222 (1) a článku 222 (2) písmena (b) Trestného zákona SR. Tento článok pojednáva o úmyselnom ublížení na zdraví jednotlivca a udeľuje i vyšší rozsah trestu. § 222 ods. 2 písmeno (b) je opatrením, ktoré by malo zamedzovať spáchaniu rasovo motivovaných trestných činov a udeľuje odňatie slobody páchatel'ovi na tri až desať rokov.⁴⁰

Vyšetrovanie trestného činu sa začalo koncom júla 1996. Dvaja členovia skupiny skinhead boli obvinení podľa spomínaného §222. Obaja popierali vinu. V súčasnosti sa očakáva, na kedy súd určí dátum pojednávania.

Stručný prehľad udalostí je nevyhnutný k tomu, aby bolo možné spozorovať mechanizmus popierania práv Rómov v praxi: skupina asi tridsiatich skinheadov napadla skupinu viditeľne bezbranných rómskych detí. Z pôvodne piatich obetí policajné vyšetrovanie oficiálne prehlási za obeť dieťa s najsvetlejším sfarbením pleti. Zo skupiny asi tridsiatich útočníkov šesť bolo označených ako podozrivých, pričom traja z nich boli ako označení za mladistvých. Zo zostávajúcich troch členov skupiny skinhead boli dvaja obvinení.

³⁸ *European Roma Rights Center* uskutočnilo telefonický rozhovor s Dominikom Čermanom, riaditeľom pomocnej školy v Topoľčanoch 3. septembra 1996.

³⁹ Plné znenie článkov 196 (1) a 196 (2) pozri pozn. č. 9 pod čiarou.

⁴⁰ § 222 (1) hovorí : " Kto inému úmyselne spôsobí ťažkú újmu na zdraví, potresce sa odňatím slobody na dva až osem rokov". § 222 (2) ods. (b) hovorí : " Odňatím slobody na tri roky až desať rokov sa páchatel' potresce, ak spácha taký čin na inom pre jeho politické presvedčenie, národnosť, rasu, vyznanie alebo preto, že je bez vyznania." (Podľa Trestného zákona a trestného poriadku v platnom znení SR, zákon č. 140/1961 zb. Trestný zákon v platnom znení).

V konečnom dôsledku z právnického pohľadu bola masová, rasisticky orientovaná udalosť pretransformovaná do prípadu, v ktorom dve deti bijú tretie. Prípado bol definovaný len ako jeden z rasovo motivovaných trestných činov a druhého vinníka sa podarilo nájsť až po naliehaní "vážených" nerómskych obyvateľov. *ERRC* v súčasnosti pozorne sleduje jednotlivé kroky súdu v tomto prípade.

3.3."Rómsky občan napadol príslušníka polície": Prekrúcanie obvinení

Jednu z metód popierania práv Rómov je možno vidieť v procese vyšetrovania prípadov napadnutia Róma verejným činiteľom, v ktorom prevláda snaha vzniknúť obvinenie proti Rómovi. Toto je veľmi často realizované v spolupráci so žalujúcou stranou, ktorá dozerá na vyšetrovanie. *ERRC* má informácie o tom, že v mnohých prípadoch príslušník polície zneužil svoju právomoc a tým spôsobil, že rómsky občan, ktorý bol obeťou útoku, sa stal obžalovaným vo veci útoku na verejného činiteľa alebo sa bránil zatknutiu. Jeden z takýchto prípadov prekrúcania obvinení v neprospech rómskeho občana zaznamenal v roku 1993 John Young, ktorý sa neskôr stal členom *International Helsinki Federation*, a bol poverený v tejto oblasti pre okruh Bratislava.

22. júna 1993 dvadsaťpäťročný Róm zo Žehry, pán P., spolu so švagrom, manželkou a svokrou išli na nákupy do jedného z miest v Spišskom regióne. Pretože zaparkovali osobný automobil na mieste zakázanom dopravnými predpismi, zastavili pána P. traja príslušníci mestskej polície, ktorí požadovali pokutu vo výške 300 Sk (približne 10 USD). Pretože pán P. nemal so sebou peniaze, odovzdal príslušníkom polície svoj občiansky preukaz ako záruku toho, že sa poň vráti aj s peniazmi neskôr. Potom, čo preparkovali osobný automobil pán P. zistil, že nešťastnou náhodou nechal v aute kľúče. Spolu so švagrom sa pokúsili dostať sa do auta a zobrať zabudnuté kľúče. Tento pokus však spozorovala skupina ďalších štyroch príslušníkov mestskej polície a prikázali im, aby predložili občianske preukazy. Samozrejme ani jeden z nich nemohol OP predložiť, pretože pán P. ho už odovzdal príslušníkom predchádzajúcej skupiny mestskej polície a jeho švager mal OP v zamknutom aute.

V zápätí nato jeden z policajtov udrel švagra pána P. do tváre, zatiaľ čo druhý pochytil pána P. a začal ho biť. Pánovi P. sa podarilo utiecť, avšak počul za sebou výstrely. Dvomi policajtom sa podarilo chytiť ho. Pritom ho udreli pištoľou do hlavy a zobrali ho na policajnú stanicu. Medzitým, ďalší dvaja policajti dobili jeho švagra až do bezvedomia. Ženu pána P., ktorá len pred časom porodila, udreli drevenou palicou do brucha. Preukázalo sa, že aj ona upadla do bezvedomia. Obidvoch ich taktiež odvieďli na policajnú stanicu.

Na policajnej stanici sa pán P. od známeho dozvedel, že oficiálny poplatok za nedovolené parkovanie je 90 Sk (približne 3 USD). Matka pána P. zaplatila pokutu a pánovi P. boli okamžite vrátené všetky doklady. Z policajnej stanice ho prepustili neskôr, ešte v ten istý deň, bez akéhokoľvek obvinenia z trestného činu a so zlomeným nosom ako suvenírom. O dva týždne neskôr, v júli 1993, podal sťažnosť na políciu za zneužitie právomoci verejného činiteľa.

Namiesto dožiadania sa práva, dospel len k obvineniam z trestného činu. 21. septembra 1993 ho vyšetrovateľ prípadu obvinil za napadnutie verejného činiteľa. Vyšetrovateľ v prehlásení tvrdil, že pán P. a jeho švagor udreli príslušníka polície. 1. októbra 1993 policajný vyšetrovateľ rozhodol, že "existuje dobre podložená domnienka, že pán P. sa údajne dopustil trestného činu" a 24. novembra 1993 štátny vyšetrovateľ prehlásil, že pán P. spáchal trestný čin napadnutia verejného činiteľa.⁴¹

Nakoniec po piatich mesiacoch od podania pôvodnej sťažnosti, v ktorej uviedol, že bol zbitý políciou, stal sa pán P. obvineným ako útočník namiesto obete.

Problém "Cigánskych trestných činov" spolu s myšlienkou, že všetci Rómovia sú zločinci, sú na Slovensku tak silné, že nie je problém nájsť alternatívnu verziu pod závojom policajnej verzie vysvetlenia udalostí; polícia si jednoducho zmýlila Róma snažiaceho sa dostať vlastné kľúče zo zamknutého auta so zlodejom áut. Už prvý mylný krok pri vysvetľovaní udalostí, následné násilie, byrokratické zamlčovanie detailov ako i nátlak, dokonale usporiadané za pomoci polície, dospeli ku skutočnosti, že obeť bola nakoniec obvinená z takmer rovnakého trestného činu, aký na ňu údajne spáchal verejný činiteľ.

Pán P., nezamestnaný s minimálnymi sociálnymi dávkami, nebol schopný zaplatiť si právne zastúpenie.⁴² Charta 77 s pomocou inštitútu *International Helsinki Federation* sa ponúkla nájsť pre neho právneho zástupcu.⁴³ Trvalo to približne tri mesiace než sa podarilo nájsť právnik, ktorý by bol ochotný zaoberať sa týmto prípadom.

Pokus o znovu prešetrenie prípadu bol neustále marený opakovanou prácou neshopnosťou alebo nedostavením sa kľúčových svedkov z polície na súdne pojednávania ako i samotným právnikom pána P. Nakoniec bol pánovi P. udelený šesťmesačný podmienený trest, oficiálne za útok na príslušníka polície.⁴⁴ Vysoké výdavky na súdne trovy ako aj únava z opakovaných súdnych odročení spôsobili, že sa pán P. na rozsudok neodvolal. Štát mal na svojej strane peniaze i čas. Vo väčšine prípadov Rómovia nemajú ani jedno. Dlhé administratívne odklady, neúčast' polície

⁴¹ John Young, "Rule of Law in Eastern Europe? The Story of Mr. P." (Pravidlo práva vo Východnej Európe ? Prípad pána P.), *Promoting Human Rights and Civil Society in Central and Eastern Europe*, International Helsinki Federation Newsletter, č.5/6 1994/1995, strana 1-3. ERRC odmieta poskytnúť meno postihnutého.

⁴² Jednou z veľkých medzier slovenského právneho systému je, hlavne v súvislosti s občanmi, ktorí nemajú možnosť zaplatiť si súkromného právneho zástupcu, že slovenský trestný poriadok nezaručuje právo na právneho zástupcu vo veci trestného činu, pre ktorý postih je odňatie slobody na menej než päť rokov. Z tohto dôvodu sú Rómovia vo všeobecnosti za prečiny vyšetřovaní bez právnej obhajoby.

⁴³ *Charta 77* bola skupina prominentných disidentov, ktorá sa sformovala v bývalom Československu v roku 1977. Jej členovia podpísali deklaráciu v duchu ľudských práv a slobôd a aktívne sa zapájali do snáh o nastolenie reforiem v bývalom komunistickom režime. Po rozdelení Československa v roku 1993, svoju činnosť v oboch republikách vyvíjajú ich nástupcovia.

⁴⁴ Young, strana 1-3 ; pozri zdroj v pozn. č 43.

na súde a vysoké poplatky za úspešné ukončenie súdneho sporu, to všetko prispieva k demoralizácii rómskych klientov.

Polícia taktiež poprela trestný čin spáchaný voči Rómom, ktorého sa údajne dopustila počas hromadného surového zaobchádzania, ktoré sa odohralo v dedinke Lomnička, ležiacej severne od Starej Ľubovne na severe Slovenska, v máji 1992. V dedinke býva približne 1500 ľudí, z ktorých väčšinu tvoria Rómovia. Podľa publikácie *Amnesty International* vydanej štvrtého mája 1992, sa nevhodný argument v bare nachádzajúcom sa neďaleko Podlinca skončil napadnutím a zbitím Františka Oračku policajtom a dvoma slovenskými obyvateľmi. Príslušník polície a dvaja Slováci nasledovali potom pána Oračku a jeho príbuzných až do jeho bydliska v Lomničke, kde príslušník polície Živčák, ako bolo oznámené, namieril zbraň na brata Františka, Ľudovíta Oračku, seniora, a vyhrážal sa, že ho zabije. Františkovi Oračkovi sa podarilo vyraziť mu zbraň z ruky. Ako to celý dav okolitých ľudí videl, policajt Živčák spanikáril, utiekol preč a nechal zbraň ležať na zemi.

V ten istý večer o 23:15, prišlo na niekoľkých policajných automobiloch asi štyridsať príslušníkov polície so psami späť do obce Lomnička (niektorí dokonca bez uniformy) a vošli do domu pána Oračku s úmyslom získať späť zbraň. Vtedy bolo v dome dvadsať ľudí, vrátane rodičov Františka Oračku a jeho príbuzných. Zita Mirgová, jedna z príbuzných F.O., podala zbraň policajtovi, ktorý už na začiatku sľúbil, že nikomu z rodiny nebude ublížené. V tom istom okamihu ostatní príslušníci polície tajne vstúpili do domu a začali biť tých, ktorí sa nachádzali vnútri s obuškami. Podľa výpovedí očitých svedkov polícia pokrikovala "Dnes všetci zomriete!", "Heil Hitler!" a "Všetci cigáni by mali byť postrieľaní!". Desaťročnú Ľudovítu Oračkovú jeden z policajtov uchopil za krk a hodil o stenu. Taktiež ostatné deti, ktoré sa skrývali pod posteľou boli vyvlečené a hodené na odlážku. Ľudovíta Oračku, juniora, polícia kopla do hlavy a zbila.⁴⁵

Amália Pompová, sociálna pracovníčka pre rómske záležitosti v Starej Ľubovni, ktorá v tom období pôsobila v Lomničke sa k prípadu vyjadrila:

Bola som šokovaná tým, čo sa tu stalo. Nemohla som uveriť, že takáto vec sa môže prihodiť na Slovensku. Trinásť Rómov potrebovalo v tú noc lekárske ošetrovanie. Zavolala som prvú pomoc, ale mám dojem, že sám šofér mal čo dočinenia s tým prepadom, pretože odmietol prísť. Potom som zavolala svojho priateľa, detského lekára, ktorý prišiel a poskytol všetkým lekárske ošetrovanie.⁴⁶

⁴⁵ Podľa *Amnesty International*, "Alleged Ill-treatment of Roma in Lomnička", (Údajné zlé zaobchádzanie s Rómami v Lomničke), *Amnesty International Concerns in Europe*, máj-december 1992, strana 12.

⁴⁶ *ERRC* uskutočnilo rozhovor s Amáliou Pompovou dňa 12. augusta 1996 v Starej Ľubovni.

Štyria Rómski muži boli uväznení menovite: František Oračko, Ľudovít Oračko - senior, Ľudovít Oračko-junior a Martin Migra. Všetci štyria vypovedali, že ich policajti bili ako išli na policajnú stanicu.⁴⁷

Podľa pôvodnej oficiálnej výpovede jedného z policajtov, jeden z nich, František Oračko namieril zbraň na hlavu policajta Živčáka, v čase keď došlo k pôvodnému incidentu v bare. Táto nová verzia spádu udalostí bola bez problémov osvojená skutočnou pôvodnou verziou, pretože v oboch prehláseniach išlo o to, že zbraň bola namierená na hlavu niekoho niekým. Podľa skutočnej udalosti, zbraň bola namierená na niekoho tou osobou, ktorá zbraň vlastnila a mala ju pri sebe v čase, keď došlo k spomínanému incidentu, ktorým bol príslušník polície. Avšak, podľa bohatej drámy urobenej akolo celej udalosti, v okamihu, keď k potýčke došlo, zbraň sa ocitla v rukách Róma.

Táto policajná verzia nedáva nijaký zmysel: podľa nej potom Róm vyrazil zbraň z ruky sám sebe. Samozrejme policajná verzia je nevyhnutná k obhajobe prepadu a nejaká spojitosť medzi udalosťami nie je v tomto prípade nutná. Polícia rozvinula mýtus "horkokrvného a impulzívneho cigána", ktorý prekoná akékoľvek iné nezrovnalosti.

Po čase prípad úplne vymizol z pozornosti. *Charta 77* podala písomné odvolanie, apelujúce na porušenie Trestného zákona SR a medzinárodných dohôd o správaní sa a postupoch polície, a podala výzvu na prešetrenie trestného činu spáchaného počas policajného výkonu služby. Kancelária prokurátora poskytla odpoveď 8. januára 1993 vo forme oficiálnej deklarácie, ktorá tvrdila, že krivda nebola spáchaná ani na strane Rómov ani na strane polície:

Nie je pravda...,že polícia použila násilie voči osobám podozrivým z trestného činu, ale moc bola použitá voči všetkým osobám, ktoré nevyšli von z budovy domu. Tvrdenie vyšetrovaľa, že akcia bola vykonaná s nasadením zbraní nie je pravdivé, nakoľko zbrane boli dobrovoľne odovzdané pred zákrokom... Taktiež nie je pravdivá výpoveď, že František Oračko mieril zbraňou na hlavu policajta Živčáka.⁴⁸

Dvaja Rómovia, František Oračko a Ľudovít Oračko-senior, strávili štyri mesiace vo vyšetrovacej väzbe vo veci napadnutia verejného činiteľa, pred tým než boli obvinenia prešetrené. Prekrúcanie obvinení je účinným nástrojom ako odstrániť obyvateľov od vznášania sťažností na úradných činiteľov alebo miestnych elít. Dokonca aj bývalá členka slovenského parlamentu Anna Koptová, ktorá bola zasvätená do neustále odročovaného súdneho sporu s hotelom Slovan v Košiciach

⁴⁷ ERRC uskutočnilo rozhovor s Amáliou Pomповou dňa 12. augusta 1996 v Starej Ľubovni.

⁴⁸ List *Charte 77* od Krajskej prokuratúry pre oblasť Stará Ľubovňa, 8. januára 1993. V roku 1992 mala *Charta 77*, organizácia vytvorená z bývalých disidentov úzko spojená s Václavom Havlom, najvyššiu morálnu dôveru zo skupiny všetkých nevládných inštitúcií v Európe. Pretože mnohí jej členovia boli v tom období vo vláde, zainteresovanosť tejto skupiny sa v tom čase stretla aj s pomocou polície.

(od roku 1992) vo veci odmietnutia poskytnúť služby rómskemu občanovi, sa ocitla v ohrození policajtom pri výkone služby. Ten tvrdil, že ho pani Koptová slovné urazila. Polícia v Košiciach údajne vyžadovala vznesenie obvinenia na jej osobu.⁴⁹ Skúsenosti pána P. a rodiny F. Oračku so slovenským právnym systémom poukazujú na to, ako polícia rýchlo mení obvyklý spôsob vyšetrovania vo veci porušovania ľudských práv, ak sa jedná o postihnutého rómskeho pôvodu, pričom sú obeť obviňované zo spáchania rovnakých trestných činov, akých sa na nich dopustila polícia. Okrem toho tieto skutočnosti zdôrazňujú aj tú skutočnosť, ako byrokratická mašinéria môže rýchlo potlačiť akúkoľvek snahu nájsť spravodlivosť.

3.4. " Obete boli opité, útočníci bláznivi" : Popieranie verejného násillia

Miestne, regionálne a národné inštitúcie sú spoluvinníkmi útokov na rómskych obyvateľov, ak nie sú schopné poskytnúť Rómovi stojacemu pred verejným násillím patričnú ochranu, alebo ak použijú svoju právomoc na zmenu sociálneho podtónu rasovo motivovaných činov. V jednom z posledných prípadov patriacich do skupiny prípadov verejného násillia, ktorý sa odohral v dedinke Zálištie neďaleko mesta Hontianske Nemce v okrese Zvolen, policajný vyšetrovateľ začal okamžite charakterizovať obeť aj páchatel'ov, čo značne zmenšilo dôležitosť skutkovej podstaty, ku ktorej došlo. Vyšetrovateľ použil svoju právomoc nie k tomu, aby prípad prešetril, ale aby zmiernil význam udalostí tak, ako to len bolo možné.

Ráno, 8. apríla 1996 (na Veľkonočný pondelok) medzi 9:00 a 10:00 hod., sa v stredoslovenskej dedinke neďaleko Hontianskych Nemiec niekoľko chlapov nerómskeho pôvodu počas tradičných veľkonočných osláv nahnevalo na Rómov, ktorí sa osláv taktiež zúčastnili. Na ulici ich rasovo urážali a tvrdili, že Rómovia nepracujú a priživujú sa na bielych občanoch. Podľa informácií poskytovaných miestnou tlačou, jeden obyvateľ rómskej národnosti ublížil nerómskemu obyvateľovi a tým nahneval dedinských občanov.⁵⁰ Tento príbeh zostáva až dodnes nepotvrdený.

V priebehu toho istého dňa boli dvaja rómski muži, I.S. a jeho otec, napadnutí blízko autobusovej stanice v Hontianskych Nemciach. Nezávisle od tejto udalosti boli taktiež ďalší dvaja Rómovia Ján Mikloš a Jozef Mikloš prepadnutí v susednej dedine slovenským občanom, ktorý sa im vyhrážal, že ich v noci dobije.

Okolo 17 :00 hod. toho istého dňa sa štyria obyvatelia dedinky vybrali hľadať pána Mikloša do jeho domu (nachádzajúceho sa v Záliští, niekoľko kilometrov od Hontianskych Nemcov), a vyhrážali sa mu, že sa ešte vrátia. V tom okamihu sa členka rodiny pani L.H. rozhodla ísť po pomoc k starostovi Kracinovi. Ako však údajne

⁴⁹ ERRC uskutočnilo rozhovor s Annou Koptovou 6.marca 1996 v Košiciach.

⁵⁰ SME, " Zapálenie rómskej chatrče, v ktorej uhorel 11-krát trestaný recidivista, údajne nemalo rasový motív ", 10. mája 1996. V liste adresovanom ERRC ministrom vnútra Gustavom Krajčim z 1. októbra 1996 sa poukazuje na rovnako nepotvrdené chýry, čo sa týka vyjadrenia k spomínanému incidentu.

vypovedala, ten jej odmietol pomoc poskytnúť s vyjadrením, že rodina sa musí vedieť ochrániť sama.⁵¹

Medzi 18:00 a 19:00 hod. v osudný deň prišla do domu p. Mikloša skupina deviatich osôb na dvoch osobných automobiloch, ktorá sa za pomoci kameňov a tehál vlámala do jeho domu. Pritom porozbýjali okná a zdemolovali v dome nábytok. Rodine p. Mikloša sa podarilo zabarikádovať sa v dome. Útočníci odišli s vyhrážkou, že sa vrátia a podpália dom.

O 22:00 hod. večera toho istého dňa, kedy už rodina p. Mikloša spala, sa skupina asi desiatich dedinčanov vrátila na autách späť a priviezla so sebou dve dvadsaťlitrové kanistry benzínu a plynové fľaše. Táto skupina sa potom vlámala do domu, poliala benzínom dlážku v kuchyni a podpálila dom. Štyria Rómovia, Jozef Mikloš, J.H., D.M a M.K., boli uväznení v zadnej izbe domu.

Keď dom začal horieť snažili sa títo štyria Rómovia uniknúť z domu. Dedinskí občania vyvíjali maximálne úsilie, aby im v tom zabránili, pričom ich bili reťazami, hádzali do nich kamene a tehly, alebo ich sácali späť do ohňa. Dvaja muži M.K. a D.M. sa rozhodli vyskočiť z okna. Jeden z útočníkov udrhel Jozefa Mikloša po hlave s betónovým stĺpom. To J.M. omráčilo a ako sa tackal z ohňa, zapálili sa mu šaty. I napriek najlepšej snahe sa J.H. a Jozefovi Miklošovi nepodarilo utiecť pred ohňom a rýchlo ich pohltili plamene. Páchatelia potom údajne odišli z miesta činu s pokrikom "Hitler je stále živý!".

J.H., ktorého šaty sa taktiež chytili od ohňa, sa však podarilo utiecť von oknom a dotáť sa až do Hontianskych Nemiec na úrad starostu, kam prišiel hľadať pomoc. O pol hodinu neskôr starosta Kracin nakoniec zavolať prvú pomoc a požiarnu ochranu, ktorí sa dostali na miesto činu asi o ďalšiu pol hodinu. Ráno o pol piatej polícia našla mŕtve telo Jozefa Mikloša.

MUDr. Tavoda, lekár prvej pomoci, ktorá sa najskôr dostavila na osudné miesto vyhlásil:

Všetko bolo v plameňoch. Nemohol som sa nijako dostať k telu postihnutého. Dvoch zranených rómskych občanov som odviezol do nemocnice.⁵²

MUDr. Tavoda ďalej uviedol, že okamžite zavolať požiarnikov a tým trvalo asi šesť hodín, kým oheň uhasili. Poručík Zachenský z Okresného úradu policajného zboru (OÚ PZ) vo Zvolene, ktorý bol na mieste činu v osudnú noc, potvrdil, že požiar bol založený úmyselne.⁵³

⁵¹ Informáciu pre ERRC poskytol Pavol Burák, právny zástupca z inštitúcie *Legal Defence Bureau for Ethnic Minorities in Slovakia* so sídlom v Košiciach.

⁵² *Nový Čas*, " Rómska polievačka na majeri s ohnivým koncom", 10.apríla 1996.

⁵³ Informáciu pre ERRC poskytol právny zástupca z inštitúcie *Legal Defence Bureau for Ethnic Minorities in Slovakia* so sídlom v Košiciach.

Po začiatočnom vyšetrowaní prípadu OÚ PZ vo Zvolene bola táto záležitosť predaná na prešetrenie do rúk Krajského úradu policajného zboru (KÚ PZ) v Banskej Bystrici. Výsledky pitevného nálezu odhalili, že Jozef Mikloš zomrel na násilnú smrť priamo spojenú s rozsiahlymi popáleninami, ktoré mal na tele. Polícia spolu s právnikom postihnutých potlačila tlačou sa šíriaci chýr o tom, že Jozef Mikloš bol počas požiaru priviazaný o stoličku.⁵⁴

Nasledujúci deň po tejto hroznej udalosti boli traja podozriví uväznení. Na základe ich počiatočných výpovedí o udalosti sa polícia snažila nájsť akúkoľvek nezrovnalosť medzi spáchaným trestným činom a zodpovednosťou týchto osôb zaň. Ani nie o týždeň po otrasnej udalosti vyšetrowal KÚ PZ v Banskej Bystrici Marián Slobodník, prehlásil, že páchatelia sa musia čo najskôr podrobiť psychickému vyšetrowaniu, aby sa zistilo, či nie sú mentálne postihnutí.⁵⁵ O niekoľko týždňov neskôr úrad vyšetrowateľa prehlásil, že obeťou "bol 11-krát trestaný recidivista" a väčšina Rómov, ktorí sa v tom čase nachádzali v dome, bola pod vplyvom alkoholu.⁵⁶

Po zhromaždení všetkých faktov týkajúcich sa prípadu boli na základe vyšetrowania traja podozriví, dvadsaťdvaročný R.F., dvadsaťdvaročný S.M. a dvadsaťpäťročný M.P., obvinení podľa §179 ods. 1 a 2 písm.c Trestného zákona SR pre "všeobecné ohrozenie", a podľa §238 ods. 1 a 3 Trestného zákona pre "porušovanie domovej slobody". Vyšetrowateľ Slobodník na začiatku mája vylúčil možnosť, že by mohlo ísť o rasovo motivovaný útok.

21. augusta 1996 *ERRC* podalo písomnú žiadosť na Ministersvo vnútra SR a Generálnu prokuratúru SR, v ktorej žiadalo obe inštitúcie o dôkladné a nestranné vyšetrowenie prípadu smrti Jozefa Mikloša. 11.septembra bol na adresu *ERRC* zaslaný list s odpoveďou Generálnej prokuratúry SR, v ktorom JUDr. Roman Maťašovský prehlásil, že ďalších desať podozrivých, okrem tých ktorí sú v súčasnosti vo väzbe, bolo uvedených pod policajný dozor. Ďalej ubezpečil *ERRC*, že bude vykonané dôkladné a nestranné vyšetrowanie celého prípadu.⁵⁷

1. októbra 1996 minister vnútra Gustáv Krajčí poslal list *ERRC*, v ktorom sa uvádza, že vyšetrowanie spomínaného trestného činu sa blíži ku koncu, a že spáchané skutky dedinských obyvateľov neboli rasovo motivované, ale boli výsledkom pomsty voči Rómom, ktorí napadli a zranili obyvateľa mesta Hontianske Nemce.⁵⁸ *ERRC* vidí popieranie rasistických sklonov ministrom vnútra Krajčim ako otázne, aspoň do tej miery, že ani pomsta takúto motiváciu nevyklučuje. Svedecké výpovede portretujú rozmach brutálnych činov etnického zabíjania (Mardi Gras) a takéto trestné činy by mali byť stíhané ako etnicky motivované.

⁵⁴ Informáciu pre *ERRC* poskytol právny zástupca z inštitúcie *Legal Defence Bureau for Ethnic Minorities in Slovakia* so sídlom v Košiciach.

⁵⁵ *SME*, " Uhorený Róm v chatrči v nezvyčajnej polohe ", 16. apríla 1996.

⁵⁶ *SME*, 10. mája 1996.

⁵⁷ Podľa oficiálneho listu zaslaného Generálnou prokuratúrou SR z 11..septembra 1996.

⁵⁸ Podľa oficiálneho listu ministra vnútra Gustáva Krajčího adresovaného *ERRC* dňa 1. októbra 1996.

ERRC považuje neschopnosť právneho systému priznať mnohým trestným činom spáchaným voči Rómom rasový charakter ako jeden z najzávažnejších aspektov upierania práv Rómom na Slovensku. Opatrenia proti rasizmu, ktorý je v mnohých prípadoch pohnútkou k spáchaniu určitého trestného činu, sa buď v praxi neuplatňujú, alebo sa k nim pristúpi až keď sú vyšetrovacie orgány pod silným tlakom verejnosti.

Podozrenie *ERRC*, že smrť Jozefa Mikloša bola rasovo motivovaná, podporila i svedecká výpoveď, ktorú centru poskytla inštitúcia *Legal Defence Bureau for Ethnic Minorities in Slovakia* (Úrad na ochranu práv etnických menšín na Slovensku). Táto objasňuje, že prepád domu p. Mikloša v apríli 1996 nebol prvým prípadom tohto druhu. Podľa vyjadrenia právneho zástupcu postihnutých boli rómske obydlia často prepadávané mladými dedinčanmi, hlavne počas osláv. Rodina p. Mikloša tvrdí, že všetky ich pokusy zabezpečiť si policajnú ochranu ako aj sťažnosti na útoky na ich rodinu nevedli nikam. Polícia im odpovedala, že pokým nie je nikto zabitý, tak je situácia pod kontrolou.⁵⁹

Jeden z vážnych útokov na rodinu sa odohral pred dvoma rokmi, keď obyvatelia zo susednej obce Sebechleby (spolu s niekoľkými účastníkmi posledného útoku) rozbili okná domu p. Mikloša, zničili časti domu a zbili rómskych obyvateľov. Rómovia vypovedali, že vtedy boli rómske ženy vyvlečené z domu napoly nahé. Pán S.M. utrpel poranenie oka, zatiaľ čo slečne E.M. porezali a zjazvili tvár. Rodina vypovedala, že policajti prišli raz, urobili pár poznámok o tom, čo sa stalo, a potom sa už viac neobjavili. Podľa súhrnných informácií poskytnutých *ERRC* výsledky vyšetrovania neboli nikdy zverejnené.

Dedinčania, s ktorými urobil právny zástupca rodiny p. Mikloša rozhovor, sa údajne vyjadrili, že je škoda, že nie všetci Rómovia zomreli v deň smrti Jozefa Mikloša, a že podobných akcií by sa malo proti nim do budúcnosti urobiť viac. V novembri 1996 sa *ERRC* dozvedelo, že dedinčania pokračujú v hrozbách voči Miklošovej rodine a vyhrážajú sa im vypálením zbytku domu. Nedostatok ráznosti v postojoch polície, či už v minulosti alebo v čase tohto prípadu, vytvárajú diskriminačný nezaujím o bezpečnosť Miklošovej rodiny.

Kristína Miklošová, ktorá je vlastníčkou domu, stratila tridsaťosemročného syna Jozefa v požiari a väčšina členov jej rodiny je teraz bez domova. Zo strachu i nevyhnutnosti sa presťahovali do ďalšej susednej dediny, kde žijú s rozličnými príbuznými. Kristínina dcéra a jej rodina naďalej žijú v malej časti domu, ktorá bola síce zasiahnutá požiarom, ale nebola úplne zničená. Tu žijú v strachu z ďalšieho možného útoku dedinčanmi.

14. januára 1997, desať mesiacov potom, čo došlo k zabitíu človeka, vyšetrovanie zostáva otvorené a nikto nebol doposiaľ obvinený.

⁵⁹ Informáciu pre *ERRC* poskytol právny zástupca z inštitúcie *Legal Defence Bureau for Ethnic Minorities in Slovakia* so sídlom v Košiciach.

3.5. Mozaika popierania práv Rómov: Oficiálne prehlásenia o policajnej razii v obci Jarovnice

Mnohé poľahčujúce okolnosti, ktoré vedú k verejnému upieraniu práv Rómov, bolo možné vidieť počas, ako aj po hromadnej policajnej razii v dedine Jarovnice 15 km severozápadne od Prešova. Počas vyšetrovania prípadu sa objavili minimálne tri oficiálne verzie vysvetľovania policajnej razie, a v rozličných situáciách boli vysvetlenia podané verejnými činiteľmi niekoľkokrát a často i konfliktné.

V obci Jarovnice žije približne 3500 obyvateľov, z čoho 2500 je rómskeho pôvodu. Čo sa týka etnickej otázky, obec je rozdelená na dve časti. Dve sekcie rómskych chatrčí začínajú na okraji hlavnej ulice, na ktorej býva nerómska časť obyvateľstva. Rómska časť obce sa skladá z menšej sekcie domov bohatých Rómov a podstatne väčšej sekcie, ktorú tvoria chudobné špinavé chatrče postavené zo zvyšných kusov dreva a kovu. Hoci v dedine bola zavedená elektrina a tečúca voda, v chudobnej rómskej štvrti ja len niekoľko vodovodných potrubí. Podomové inštalčné zariadenia sú veľmi zriedkavé. Policajná stanica je umiestnená na križovatke medzi rómskou a ne-rómskou časťou mesta ako deliaci znak, a slúži ako posádka pre slovenských dedinčanov. Asi 95 % Rómov je v Jarovniciach nezamestnaných a jediným zdrojom príjmov sú pre nich v súčasnosti sociálne dávky a príležitostná práca. Toto je typické vykreslenie situácie, v akej sa nachádza izolovaná východoslovenská dedina, v ktorej sa koncentruje rómska populácia.

Ráno 20. júna 1995 medzi 5:00 a 6:00 hod. vniklo násilne viac ako 100 maskovaných príslušníkov tzv. "špeciálnych posíl" spolu s nemaskovanými príslušníkmi polície do rómskych obydľí bez preukázania sa akýmkoľvek úradným povolením, povolením k domovej prehliadke alebo policajným preukazom. Postupovali s úmyslom napadnúť miestnych Rómov, pričom ich častovali rasistickými pokrikmi.

Rómovia boli vyvlečení zo svojich obydľí a bez výnimky pobití. Ženy, malé deti i starší obyvatelia taktiež utrpeli niekoľko vážnych zranení. Jednu staršiu ženu udreli príslušníci polície päťou do hrude a údajne jej vytrhli a skonfiškovali zlatý zub z úst.⁶⁰ Pätnaťročný Ján B. opísal *ERRC* tento incident nasledovne:

Bolo asi päť hodín ráno a moja rodina ešte spala. Boli sme veľmi prekvapení, keď sme videli prichádzať asi sto policajtov. Ja som musel i tak skoro ráno vstávať, pretože som si mal ísť vybaviť OP do Prešova. Už som vstal z postele a išiel som na WC, keď šesť policajtov prišlo do nášho domu. Na prekvapenie si vybrali mňa a napadli mňa. Boli zamaskovaní, takže som im nemohol vidieť do tváre. Jeden z

⁶⁰ Informáciu poskytla nadácia *Nevipe Foundation*, ktorá vyšetrovala túto udalosť týždeň po tom, čo k nej došlo.

policajtov ma bil po hlave obuškom a druhý použil elektrickú vidlicu.⁶¹

Ján B. mohol okrem toho dokonca i po ôsmich mesiacoch od osudnej udalosti ukázať *ERRC* hlbokú jazvu na lebke. Ďalší svedok, žena nerómskeho pôvodu tvrdí:

Policajti bili ľudí. V dome oproti niekoľkým Rómom spali na streche. Jeden z policajtov ich posotil dole zo strechy a ostatní ich dolu požduchovali vidlami. Keď som vyšla von, aby som čo najviac videla, jeden z policajtov na mňa namieril zbraň a naznačil mi, že sa mám vrátiť späť do domu. Zastrášovali ľudí s guľometmi a používali obušky. Strašne sme sa báli. Celá akcia trvala najmenej tri hodiny.⁶²

I ďalší svedkovia, s ktorými uskutočnilo *ERRC* rozhovor, potvrdili, že niektorí policajti vraveli, že hľadajú zlodeja, ktorý ukradol videotechniku z miestnej školy. Ukázalo sa, že toto bola len prvá verzia vysvetlenia policajnej razie.

Útok na rómske obydlia, v rámci ktorého sa uskutočnilo prehľadávanie každého domu, sa skončil asi o 9:00 hod.. Potom polícia naložila spútaných Rómov do auta a odviezla ich na policajnú stanicu do susedného mesta Sabinov, kde boli podrobení ďalšiemu fyzickému ubližovaniu a zastrašovaniu verejnými činiteľmi. Ján B. pre *ERRC* povedal:

Na policajnej stanici v Sabinove ma bili po chodidlách. Keď som prišiel na stanicu a povedal som im koľko mám rokov, nechceli mi veriť. Povedali mi, že mám už osemnásť a nie pätnásť. Pri vypočúvaní nám dávali také otázky ako: " Kto ukradol televíziu, kto video, atď.? ". Povedal som im, že neviem, lebo ja som neukradol nič. I napriek tomu ma zbili.⁶³

Ďalšia obeť útoku, dvadsaťsedemročný Róm Václav K., sa ku skutočnosti vyjadril nasledovne:

Môj otec spal vonku. Znenazdajky sa k nemu priblížili štyria muži a začali ho udierať palicami. Okrem toho mali aj nejaký sprej. Povedal som im: " Čo chcete, my spíme!". Okamžite ma začali biť a zobrali ma do policajného vozidla. Nemal som topánky a oni ma bili po chrbáte. Potom mi nasadili putá a bili ma po chodidlách palicami. Potom ma zobrali do suterénu policajnej stanice a tam ma zbili ešte viac. Keď som sa ich

⁶¹ *ERRC* uskutočnilo s Jánom B. rozhovor dňa 9. marca 1996 v Jarovniciach.

⁶² *ERRC* uskutočnilo 15. augusta 1996 rozhovor so svedkyňou, ktorá požadovala anonymitu.

⁶³ *ERRC* uskutočnilo s Jánom B. rozhovor dňa 9. marca 1996 v Jarovniciach.

pýtal prečo ma bijú, povedali mi len, že mám držať hubu. Nakoniec nás okolo obeda prepustili.⁶⁴

Dvadsaťtiročný Ján R. bol taktiež odvedený na policajnú stanicu v Sabinove:

Okolo 5:00 hod. prišlo do môjho domu niekoľko policajtov. Začali ma biť a keď som sa ich spýtal, prečo ma bijú, neodpovedali mi. Nedovolili mi nič sa vypytovať, len ma bili. Zobrali ma do policajného auta do Sabinova, kde ma vypočúvali. Pýtali sa ma, kto je zlodej a ja som im povedal, že neviem, a že ma predsa nemôžu len tak bezdôvodne mlátiť. Nakoniec nás polícia nazvala zlodejmi.⁶⁵

Okrem toho, keď sa útok na rómske obydlia začal, Ján R. spoznal niekoľkých miestnych príslušníkov polície, ktorých videl ako ukazujú ostatným policajtom rozličné rómske príbytky.

Príslušník polície sa vyhrážal dvadsaťjedenročnému Aladdinovi K., ktorý potom pre *ERRC* vypovedal, že ho zabije:

Bolo ich asi sedem (policajtov) a všetci boli maskovaní. Zobrali nás, ale ja som nič neukradol. Povedal som im, že som nič neurobil. Udreli ma päťou a vzápätí na to mi z úst začala tiecť krv. Bili ma skutočne silno na chrbát a na chodidlá. Požili aj elektrické šoky. Jeden z príslušníkov dokonca zobral lano a chcel ma obesiť. Vonku bola zima a polícia nás brutálne bila. Môj bratranec videl ako ma polícia chcela obesiť. Nakoniec ma neobesili, ale neustále sa mi vyhrážali, že to urobia.⁶⁶

Ďalší z Rómov, šesťnásťročný Marek K., utrpel rezné rany od príslušníka polície. Pre *ERRC* vypovedal, že rovnako zbili aj ženy a deti. Jeho tiež spútali a zobrali na policajnú stanicu, kde ho podrobili bitke a zastrášovali ho.⁶⁷ Okolo poludnia toho dňa boli zadržaní Rómovia po jednom prepustení z policajnej stanice v Sabinove.

Jeden miestny rómsky vodca, 47-ročný Vojtech Červeňák, opísal *ERRC* útok polície nasledovne:

Bolo to ako hororový film v televízii. Vlastne televízia je nič v porovnaní s reálnou príhodou, ktorá sa tu udiala. Môjho syna zbili , mňa zbili, a dokonca aj osem detí môjho syna zbili.

⁶⁴ *ERRC* uskutočnilo dňa 9. marca 1996 rozhovor s Václavom K. v Jarovniciach

⁶⁵ Na základe rozhovoru uskutočneného *ERRC* s Jánom R., dňa 9. marca 1996 v Jarovniciach

⁶⁶ Podľa rozhovoru , ktorý *ERRC* urobilo s Alddinom K., dňa 9. marca 1996 v Jarovniciach

⁶⁷ Na základe rozhovoru uskutočneného *ERRC* s Marekom K., dňa 9. marca 1996 v Jarovniciach

Jedno ročné dievčatko v našej rodine bolo tak hrozne zbité, že som mal pocit, že zomrie. Policajti ju bili po chodidlách, prikryli jej tvár pokrývkou a snažili sa ju zadusiť. Chúd'a dieťa už prekonalo jednu operáciu a keď sme ju vyniesli z domu, stratila vedomie. Potom ju policajti zviazali, uchopili za vlasy a šklbli jej hlavou smerom dole.⁶⁸

ERRC prezrelo toto dievčatko v marci a potom znova v auguste 1996 a poukázalo na jej veľmi slabý zdravotný stav. Pán Červeňák ďalej povedal:

V dedine zavládol veľký strach. Polícia mi zobrala nábytok, fotoaparát a video kameru tvrdiac, že som to ukradol. Rozprávka o ukradnutom videozariadení nie je pravdivá, bola to pre políciu iba zámienka. Člen mestského úradu v Jarovniciach prišiel prešetriť celú udalosť. Okrem neho prišiel aj zástupca miestnej polície, ako aj vyšetrovateľ z OÚ PZ v Prešove. Avšak títo nikdy nič nevyriešili. Neexistoval žiaden dôvod na takýto policajný zásah. Písal som do Bratislavy na Kanceláriu prezidenta Michala Kováča a na Ministerstvo vnútra, napísal som všetko o tom, ako ma policajti zbili a okradli, ale nič sa neudialo.⁶⁹

Hoci bol majetok p. Červeňákovi políciou vrátený, jeho písomné žiadosti skončili veľmi ďaleko od nejakých disciplinárnych opatrení voči polícii. Okrem toho p. Červeňák prehlásil, že videl starostu obce Jarovnice Milana Kropucha ako ukazoval policajtom niekoľko rómskych domov tesne pred policajným útokom.

23. augusta 1995 v rozhovore pre *Prešovský Večerník* starosta Kropuch vyhlásil, že bol spokojný s prevedenou akciou a že:

Jedna taká akcia každé dva alebo tri roky nie je dosť, ak si uvedomíme, čo takáto rómska usadlosť znamená pre okolie. Naši obyvatelia reagovali veľmi pozitívne na túto akciu.⁷⁰

Keď sa *ERRC* informovalo u starostu obce p. Kropucha na tento zásah, poskytol druhé oficiálne vysvetlenie. Nespomenul nijakého zlodeja videa, a namiesto toho prehlásil, že policajná akcia bola výsledkom údajného útoku Róma na políciu. K tomu dodal:

⁶⁸ Podľa rozhovoru, ktorý *ERRC* urobilo s Vojtechom Červeňákom, dňa 9. marca 1996 v Jarovniciach

⁶⁹ Podľa rozhovoru, ktorý *ERRC* urobilo s Vojtechom Červeňákom, dňa 9. marca 1996 v Jarovniciach

⁷⁰ Pozri *Prešovský Večerník*, "Príbeh takmer hororový", 23. augusta 1995.

Neexistovala nijaká iná možnosť. Museli sme zoorganizovať takú akciu. V každej rodine máte deti, a niektoré sú dobré a niektoré zlé. Podobne máme dobrých a zlých Rómov. Čo sa týka tých zlých, nemáme žiadnu inú možnosť, ako ich kontrolovať. Musíme udržiavať poriadok v obci a zachovať stabilnú situáciu.⁷¹

Táto výpoveď je úplným opakom v porovnaní s tým, aké výpovede uskutočnili Rómovia z Jarovnice. *ERRC* verí, že útok bol zameraný na hromadný postih Rómov a mal poslúžiť ako "show" v prospech nerómskej časti obyvateľstva. Dôkazy naznačujú, že útok na rómsku časť obyvateľov bol zorganizovaný miestnou políciou v spolupráci s OÚ PZ v Prešove a špeciálnej jednotky z Košíc. Znamená to teda, že táto akcia bola povolená z vysokých miest.

V auguste 1996 *ERRC* poslalo protestný list Generálnemu prokurátorovi SR vo veci nezverejnenia výsledkov vyšetrovania v období jedného roka od udalosti a naliehalo, aby sa uskutočnilo zverejnenie. V liste sa okrem toho požadovalo aj prešetrovanie právomocí starostu Kropucha.

12. septembra 1996 poslal JUDr. Roman Maťašovský z Generálnej prokuratúry SR centru list, v ktorom oznámil, že žiadosť bola poslaná na Ministerstvo vnútra SR. Nezávisle od tejto odpovedi dostalo *ERRC* dňa 5. septembra 1996 fax od Prezidenta policajného zboru SR Jozefa Holdoša, v ktorom úrady SR potvrdzujú, že policajná akcia bola vykonaná v súlade so znením §73 zákona 171/1993, ktorý pojednáva o právomociach polície, a že kroky uskutočnené políciou v Jarovniciach boli z právneho hľadiska v poriadku.

Na rozdiel od prvej verzie oficiálneho vysvetlenia policajného útoku Prezident policajného zboru SR Jozef Holdoš rozhodol, že akcia sa v žiadnom prípade nekonala za účelom získať informácie o neznámom páchatelovi krádeže videotechniku, ani ako bezprostredná reakcia polície na útok Rómov, ale bola vykonaná za účelom zatknutia identifikovaných kriminálnych živlov v obci.⁷²

Podobné vysvetlenie asi o týždeň po udalosti ponúkla nadácia *Nevipe Foundation* prostredníctvom zástupcu starostu obce Jarovnice. Podľa jeho vysvetlenia kriminálnymi živlami, ktoré mali byť počas policajného zásahu zatknuté, neboli zloději videozariadenia, ale Rómovia, ktorí sa po uplynutí doby väzenskej prepustky nevrátili späť do výkonu trestu. Zástupca starostu okrem toho pre *Nevipe Foundation* dodal, že starosta Kropuch išiel osobne spolu s ďalšími predstaviteľmi obce a políciou do tých rómskych domov, ktoré mali byť prehľadané.⁷³

⁷¹ Podľa telefónneho rozhovoru, ktorý *ERRC* uskutočnilo so starostom obce Kropuchom 15. augusta 1996.

⁷² Podľa oficiálneho listu, ktorý zaslal na adresu *ERRC* Prezident policajného zboru SR Jozef Holdoš.

⁷³ Informáciu poskytla nadácia *Nevipe Foundation*, Prešov, marec 1996.

Nezávislé zdroje, ktoré majú prístup k policajným informáciám, pre *ERRC* uviedli, že starosta Milan Kropuch sám požadoval takúto raziu v obci na "udržanie pokoja".

Ministerstvo vnútra SR poslalo na adresu *ERRC* dva navzájom nezávislé listy, prvý dňa 11. septembra 1996 a druhý 1. októbra 1996. Minister vnútra Gustáv Krajčí v nich uviedol, že účelom "bezpečnostnej akcie" v Jarovniciach bolo uväzniť tie osoby, na ktoré bol vydaný zatykač, a tie podozrivé osoby, na ktorých obydlia boli vydané oprávnenia k domovej prehliadke. Minister Krajčí ďalej uviedol, že akcia bola úspešná a občania obce ako aj okolitých oblastí na ňu pozitívne reagovali.⁷⁴

ERRC sa skepticky pozerá na posúdenie udalosti ministrom vnútra Krajčim; nie je zrejmé, aké kritéria boli v tomto prípade použité na zmeranie úspešnosti alebo neúspešnosti akcie. Je taktiež pochybné, či by takéto kritéria i v prípade explicitného vyjadrenia vyhovovali medzinárodným normám o postupoch polície a rozsahu jej právomocí, ktorých znenie je obsiahnuté v Základných princípoch OSN o použití sily a strelných zbraní verejnoprávnymi činiteľmi, a v Kódexe OSN o postupoch verejnoprávných činiteľov. Počínanie si polície okrem iného naznačuje prehliadanie Kapitoly o základných ľudských právach a slobodách, ktorá je zakotvená v Ústave SR.⁷⁵

I napriek tomu, že *ERRC* oceňuje rýchlu odpoveď slovenských predstaviteľov týkajúcu sa informácií o prípade policajného útoku v Jarovniciach, i naďalej naliehame na Generálnu prokuratúru SR, aby bol prípad nezávisle prešetrený, pretože dôkazy nabádajú k myšlienke, že ide o policajné týranie a zneužitie právomoci.

Ak sa na udalosti pozrieme z globálneho hľadiska, všetky vysvetlenia podané verejnoprávnymi činiteľmi vo veci spomínaného policajného útoku sú viac alebo menej zhodné vo svojej obsahovej podstate a privádzajú k čiastočnému záveru, že bolo použité zmýšľanie *post factum*. Zdá sa, že opísanej udalosti predchádzal právne podporený zámer. Sumárnym výsledkom podaných vysvetlení je ich nespojitosť. Aby sa dospelo k dôveryhodnosti, je potrebné podať komplexný obraz mýtov o rómskej kriminalite.⁷⁶ Oficiálnym záverom je retrospektívna mozaika, opis dominancie podporenej racistickej predsudkami o Rómoch.

⁷⁴ Podľa oficiálnych listov, ktoré zaslal na adresu *ERRC* minister vnútra Gustáv Krajčí, z 11. septembra a 1. októbra 1996.

⁷⁵ Podľa Ústavy SR čl. 16: (1) Nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom. (2) Nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. Podľa čl. 17: (5) Do väzby možno vziať iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu. Podľa čl. 19: (2) Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života. Podľa čl. 21: (1) Obydlie je nedotknuteľné. Nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva. (2) Domová prehliadka je prípustná len v súvislosti s trestným konaním, a to na písomný a odôvodnený príkaz sudcu. Spôsob vykonania domovej prehliadky ustanoví zákon.

⁷⁶ Podľa mýtov o rómskej kriminalite, pozri Russinov, Ruymán: "Roma Crime- Emblematic of Ethnic Stereotyping ?" *Human Rights and Civil Society : International Helsinki Federation Newsletter*, zv.

Policajný útok, resp. razia v Jarovniciach, ktorý vyvrcholil násilím voči Rómom, nebol prvým, ktorý bol spáchaný na slovenských rómskych obydliach. Podobný útok sa údajne odohral v Jarovniciach v roku 1994; dva útoky sa odohrali na Východnom Slovensku v obci Svinia (opäť okres Prešov), jeden v roku 1994 a druhý v lete 1996⁷⁷; v máji 1992 sa podobná udalosť odohrala v Lomničke, ktorú sme opísali v kapitole 3.3.

3.6 ZÁVER: ODOPIERANÍ - RÓMOVIA NA SLOVENSKU

Rôznymi horenačrtnutými spôsobmi odopierania práv sú postihnutí Rómovia bez právnej ochrany. Avšak na Slovensku existuje aj odopieranie legitímnych požiadaviek Rómov na spoločenskej úrovni. Toto odopieranie urobilo z Rómov odopieranú vrstvu na Slovensku. Keďže sú Rómovia odrezaní od možnosti právnej ochrany, podľa toho sa aj správajú. Odopieraní sa správajú ako ľudia, ktorí očakávajú ďalšie odopierania svojich práv.

V novembri 1995 bol J.B., 25-ročný Róm bývajúci v paneláku v Košiciach, napadnutý skupinou mladých Slovákov, ktorí naňho zaútočili niekoľko metrov od dverí jeho domu a zlomili mu dve rebrá. Tento otec dvoch detí popísal pre *ERRC* svoje prijatie na policajnej stanici takto, potom čo starostlivo zahrnul závesy vo svojom byte:

Policajti boli nazlostení, keď som im povedal, že chcem napísať úradnú sťažnosť. Pýtali sa ma, či to chcem kvôli peniazom z poisťovne. Povedal som policajtom, že som neprišiel kvôli peniazom za svoje zranenia, ale chcem najst' ochranu pre nás Rómov. Nato policajti chceli vedieť, že ak tých mužov zatknú, či budem mať odvahu povedať im do tváre, že to boli oni, ktorí ma zbili. Povedal som policajtom, že mi nezáleží na tom, či tých mužov zatknú alebo nie, ja som len chcel, aby policajná hliadka dozerala na pokoj pri autobusovej zastávke, kde som bol napadnutý, pretože tam sa stretáva veľa ľudí. No a nakoniec polícia nič neurobila.

2, 1996, číslo 3, strana 1-2. Postoje polície voči Rómom na Slovensku sa prejavujú v neustálom obťažovaní kvôli občianskym preukazom. Rómovia a hlavne rómski muži, sú automaticky považovaní za podozrivých zo spáchania trestného činu vrátane tých, ktorí neboli ešte obvinení. Podľa Pavla Buráka z inštitúcie *Legal Defence Bureau for Ethnic Minorities in Slovakia* , 13.augusta 1996, 18-ročný M.T. sa spolu s priateľmi D.B. a T.B. prechádzal asi o 20:00 hod. v meste Košice, keď ich zastavila polícia a požiadala ich , aby ukázali OP. Ani jeden sa nemohol preukázať a polícia ich odvieďla na policajnú stanicu, kde boli vypočúvaní. T.B., ktorý mal pokožku bledšieho sfarbenia ako ostatní, prepustili a ostatných dvoch zadržali. Potom, čo ich odfotovali a zobrali im odtlačky prstov, podrobili ich asi trojhodinovej bitke. Nakoniec ich oboch bez akéhokoľvek obvinenia zo spáchania trestného činu prepustili.

⁷⁷ Informáciu o policajných útokoch v obci Svinia spublikoval A. Červeňák na sympóziu " Jazyky a kultúra ľudí a menšín : Individuálne a kolektívne práva, základy pluralistickej demokracie a faktory harmonických vzťahov v celej Európe ", Prešov, 22-23. augusta 1996.

Nespísali protokol ani neposlali žiadne hliadkovacie vozidlo. Bolo zbytočné tam chodiť.⁷⁸

J.B. strávil týždeň v nemocnici a niekoľko ďalších týždňov sa zotavoval doma. Napriek tomu, že mu *ERRC* ponúkla právnu pomoc, sám sa priznal, že sa bojí ísť v prípade ďalej a radšej chce ostať v anonymite. Povedal pre *ERRC*:

V *Magazíne Košického Večera* posledný piatok bolo uverejnené vyhlásenie skinheadov, že sú veľmi spokojní so spoluprácou s políciou v Košiciach. Bieli často žartujú o Rómoch, že nie sú slobodní a boja sa vyjsť na ulicu. Skoro na každej stene pri krčmách a panelákoch sú nápisy "Biele Slovensko!", "Cigáni do plynu", "Čierni psi", atď. Niekedy sa cítime ako vo vojne ktorej nemôžeme uniknúť. Žijeme v stálom strachu. Je to naozaj zlé pre naše deti, sú plné energie, ale nemôžu sa ísť hrať vonku keď chcú. Psi majú viac slobody ako my, aspoň sa neboja ísť von.⁷⁹

15.februára 1995 šiel v Nitre Jaroslav B. na úrad práce podpísať formuláre ako nezamestnaný. Vysvetľuje, čo sa v ten deň stalo:

Medzi 11 a 11:30 som šiel stredom mesta a okolo bolo veľa ľudí. Zrazu ku mne pristúpil skinhead so psom a udrel ma do tváre. Trafil mi oko a nahuckal aj svojho psa, aby ma pohrýzol. Nič nepovedal, len ma udrel...bolo to také neočakávané. Na ulici bolo veľa iných ľudí, ktorí si nevšimli, čo sa dialo a neprišli mi na pomoc.⁸⁰

Jaroslav B. nikdy nešiel na políciu, pretože tvrdí "neviem meno toho skinheada".

V Prešove urobilo *ERRC* rozhovor s dvoma mladými Rómkami, 21-ročnou Erikou K. a jej sestrou 19-ročnou Beátou, ktoré boli napadnuté v auguste 1995. Erika popisuje tento incident:

Šli sme večer do centra mesta k fontáne pri kostole Sv.Mikuláša. Okolo 6-tej k nám pristúpilo 11 skínov, medzi ktorými bolo aj jedno dievča. Šla priamo k Beáte a spýtala sa jej, prečo sa prechádza po meste a žeby mala ísť domov.

⁷⁸ Informácie o policajných zásahoch vo Svinii boli uverejnené A.Červeňákom v "Languages and Cultures of Peoples and Minorities: Individual and Collective Rights, Bases for Pluralist Democracy, and Factors of Harmonious Relations All Over Europe" sympóziu, Prešov, 22.-23.augusta 1996.

⁷⁹ *ERRC* rozhovor s J.B., 1.apríla, 1996 v Košiciach. Novinový článok zmienený v rozhovore je z *Magazínu Košického Večera* "Vykradnuté holé lebky", 22.marca, 1996

⁸⁰ *ERRC* rozhovor s Jaroslavom B., 8.marca 1996 v Michalovciach

Potom chytila moju sestru, vynadala jej a skočila na ňu so svojimi kanadami. Našťastie sa nám podarilo ujsť a bezpečne sa vrátiť domov.⁸¹

Sestry tiež zbadali policajné auto blízko pri kostole a sú si isté, že polícia počula zhluk skínov, ale nezasiahla. Nepomohli ani inej Rómke, ktorá bola podľa sestier napadnutá po ich úteku. Rodina K., ako väčšina rómskych rodín v takejto situácii, nikdy nepodala sťažnosť, pretože predpokladali, že by museli vedieť mená útočníkov, ak by sa chceli obrátiť na políciu.

Vo februári 1996 bol 22-ročný Dezider Pohlodko z Mirkoviec pri Prešove napadnutý skínmi v železničnej stanici v Košiciach okolo 9.30 večer:

Asi 6 alebo 7 skínov sa ku mne priblížilo na železničnej stanici. Prišli ku mne a udreli ma do tváre. Potom ma bili a kopali po celom tele. Potom, čo ma zbili, prišiel ku mne policajt a spýtal sa či chcem prvú pomoc. Povedal som mu nie, lebo som chcel najprv ohlásiť incident. Keď som prišiel k policajtovi v aute a povedal mu, že ma zbili skinheadi, odpovedal mi: "Ako môžeme mi pomôcť? My sa ich tiež bojíme."⁸²

ERRC bolo svedkom toho, aký vplyv majú skinheadi na verejnú atmosféru na Slovensku: mnoho Rómov sa bojí ísť von po zatmení a skrýva sa doma. Rasistické skupiny si vyberajú Rómov bez rozdielu veku či pohlavia. Dezider Gábor, 31-ročný Róm žijúci v Mirkovciach, bol napadnutý 1.februára 1996. Spolu so svojou ženou a 16-ročnou dcérou Rusenkou boli v ten deň na návšteve v Košiciach:

Minulý piatok sme odišli do Košíc. Bolo okolo 6-tej večer a my sme nastúpili do električky od železničnej stanice. V električke bolo osem skínov a niektorí z nich mali železné tyče s hrotmi. Jeden zo skínov ma chytil za ruku a udrel ma tyčou. Zľakol som sa a snažil som sa chrániť pred nimi svoju rodinu. Moja dcéra Rusenka bola prestrašená. Jedna staršia *gádženka* nám prišla na pomoc. Povedala skínom, aby nás nechali na

⁸¹ *ERRC* rozhovor s Erikou K. a Beátou K. 6.marca 1996 v Prešove. Rómska mládež má jednu možnosť zábavy, a tou je diskotéka v piatok poobede od 2.00 do 6.00 v Dome Kultury ROH. Podľa zástupcu *Medzinárodnej helsinskej federácie* v Bratislave bola 10.apríla 1994 táto diskotéka rómskych detí napadnutá skupinou 60 ozbrojených skinheadov, ktorí sa priblížili k asi 200 deťom (väčšina nemala ani 15 rokov). Napriek tomu, že prešovská polícia bola vopred varovaná o úmysloch skínov, dve rómske deti boli zranené. Šesť skínov bolo zaistených, odzbrojených a predbežne zadržaných. O hodinu neskôr boli všetci prepustení. Vreckové nožičky, baseballové palice a iné zbrane im boli zabavené. Krátko po incidente vydali policajti vyhlásenie o tom, že "v meste nie sú registrovaní žiadni skinheadi". Vid' Medzinárodná helsinská federácia, Bratislavský úrad, "Report on the Attack of Skinheads Against Roma in Prešov on April 10th, 1994", 30.apríla 1994 (nepublikované).

⁸² *ERRC* rozhovor s Deziderom Pohlodkom, 9.marca 1996 v Mirkovciach

pokoji, lebo sme dobrí Rómovia. Keď sa električka konečne zastavila, povedal som žene, aby zobrala dcéru a aby utiekli z električky. Predtým ako som odišiel som zbadal, že jeden z mužov mal nunčaky s nápisom "Smrť cigánom". Našťastie sa nám podarilo odísť.⁸³

Dezider utrpel len menšie fyzické zranenia, no psychologická ujma a strach spôsobený útokom sú oveľa závažnejšie. Keď sa ho *ERRC* spýtalo, prečo to neohlásil na políciu, zopakoval smutne známy refrén "nepomohli by nám, a bieli sú aj tak s bielymi".⁸⁴

Podozrenie Rómov, že vládne úrady sú proti nim, sú podložené, keďže členom vládnej koalície nie je neprijemné protirómsky vystupovať na verejnosti. Podľa prehľadu tlače urobenej *Nevipe Foundation*, predseda Slovenskej národnej strany Ján Slota povedal vo vysielaní Slovenského rozhlasu toto: "Mám veľmi rád cigánsku pečienku, ale mám radšej viac mäsa a menej cigánov".⁸⁵

Naviac, 1. júna 1993 bola prijatá starostom Spišského Podhradia direktíva o "znížení kriminality" vyhlasujúca zákaz nočného vychádzania pre "občanov rómskeho pôvodu a iných podozrivých osôb" od 11.00 večer do 4.30 rána. Táto vyhláška umožnila dozerateľom zákona ľubovoľne vstupovať do domov rómskych občanov a zakázala rómskej populácii opúšťať svoje domovy cez noc. Približne desať ďalších miest a dedín z okolia v spišskom regióne následne prijalo podobné proti-rómske vyhlášky. Až keď sa hlasne ozvala rómska komunita a aktivisti na podporu ľudských práv, boli tieto opatrenia po viac ako mesiaci zrušené, keď ich slovenský parlament vyhlásil za proti-ústavné 15. júla 1993.⁸⁶

Predseda vlády Mečiar sám použil proti-rómske nálady na udržanie si jemu občas slabnúcej podpory alebo odklonenie pozornosti pri svojej politickej porážke. Poukazujúc na vyššiu pôrodnosť medzi Rómami ako medzi "bielymi" Mečiar povedal zhromaždeniu v Spišskej Novej Vsi v septembri 1993, že:

...vyhliadky sú, že tento pomer sa bude meniť v prospech Rómov. Preto ak sa s nimi nebudeme zaoberať teraz my, budú sa za čas zaoberať oni s nami...⁸⁷

⁸³ *ERRC* rozhovor s Deziderom Gáborom, 9. marca 1996 v Mirkovciach

⁸⁴ *ERRC* rozhovor s Deziderom Gáborom, 9. marca 1996 v Mirkovciach

⁸⁵ *Nevipe Foundation*, "Press from News Agency Report", 1995 (nepublikované). Výroky Jána Slotu odzneli 23. augusta 1995

⁸⁶ Šedivý a Maroši, str.17. Tiež pozri Sharon Fisher "Romanies in Slovakia", *RFE/RL Research Report*, zväzok 2, č.42, 22. októbra 1993

⁸⁷ *Associated Press*, 8. septembra 1993

Zdôrazňujúc, že Slovensko je ohrozené (záplavou rómskych detí) a že sú nutné zásadné opatrenia, Mečiar využíval strach z nepriaznivého demografického trendu. Potom dodal:

Ďalšia vec, ktorú by sme mali brať do úvahy je zvýšená reprodukcia sociálne neprispôsobivého obyvateľstva...Veď už deti rodia deti--slabo prispôsobivé mentálne, zle prispôsobivé sociálne, s vážnymi zdravotnými problémami, ktoré sú jednoducho veľkou záťažou pre túto spoločnosť.⁸⁸

Tieto výroky usmerňovali dav k myšlienke "aby bol strom zdravý, niekoľko konárov treba orezať". Populistickým ťahom však bolo, že keď sa na tieto výroky ozvali veľkou väčšinou negatívne zo zahraničia, Mečiarov tlačový úrad napadol české a zahraničné médiá a žiadal písomné ospravedlnenie vo všetkých českých novinách, ktoré z jeho prejavu citovali, a hrozil žalobou za ohováranie proti všetkým, ktorí by sa neospravedlnili a neuvěřnili by kópiu "pôvodných" výrokov, ktoré však v podstate boli takmer zhodné s tými uverejnenými v tlači deň predtým. Konkrétnym výsledkom Mečiarovej populistckej rétoriky bol vzostup popularity doma a zvýšenie napätia v zmiešaných komunitách.

Proti-rómsku rétoriku použil premiér Mečiar aj 30.októbra 1996, keď v televíznej debatae odmietol zvýšené požiadavky maďarskej menšiny poukazujúc nato, že polovica Maďarov sú vlastne Rómovia.⁸⁹ Evidentne, rómsky povôd je podľa Mečiara dôvodom na odmietnutie politických požiadaviek.

Proti-rómske výroky sú na Slovensku veľmi efektívne, pretože väčšina Slovákov verí v dve veci. Po prvé, že Rómovia sú zlí (zločinci, zaostalí, smrdia, príliš bohatí, príliš chudobní, neprispôsobiví, odporní) a po druhé, že sa o nich stará štát a ostatní Slováci až príliš dobre. Rastúce napätie s Maďarskom ohľadom situácie maďarskej menšiny na juhu Slovenska a viera, že so Slovenskom zaobchádzajú zahraničné inštitúcie horšie ako s okolitými krajinami pomohlo vzniku hľadania obetného baránka v Rómoch.⁹⁰

Zároveň však 85% opýtaných slovenských občanov v roku 1994 verilo, že na Slovensku neexistuje žiadna diskriminácia Rómov.⁹¹ Je to práve táto kombinácia--proti-rómske nálady a viera, že štát Rómov nediskriminuje--ktorá robí proti-rómske

⁸⁸ Tamtiež

⁸⁹ *Open Media Research Institute Daily News Digest*, 31.októbra 1996

⁹⁰ Názor, že nikto nerozumie Slovensku sa stal tak frekventovaným medzi slovenskou politickou špičkou, že keď bola 6.júla 1996 na Slovensku na návšteve veľvyslankyňa USA pri OSN Madelaine Albrightová, cítila povinnosť podotknúť, že Spojené štáty "nevidia Slovensko cez pokrivené zrkadlo" a že Slováci by nemali podľahnúť "chybným myšlienkam, že ostatní im nerozumejú". Vid' Sharon Fisher, "Domestic Policies Cause Conflict With the West" v *Transition*, Zv.2, č.19, 20.septembra 1996, s.59

⁹¹ Agentúra FOCUS, "Current Problems in Slovakia", Bratislava, december 1994, s.84

vystúpenia také efektívne (a teda časté) ako časť stratégie na získanie verejnej podpory na Slovensku. Zakódované proti-rómske vystúpenia sú kombinované s tichým súhlasom rasistických akcií a navyše významní politici flirtujú s extrémistickými pravicovými myšlienkami, čím vťahujú štát do proti-rómskeho násillia. Mnoho politických strán sa neraz uchýlilo ku takejto rétorike, no predseda vlády Mečiar ju využíva najlepšie a najpresvedčivejšie. Toto je dôležitý faktor v jeho stálej popularite.

V takejto atmosfére sú Rómovia čím ďalej, tým viac zúfalí. Jeden mladý Róm povedal *ERRC*, že verí, že:

Rómovia sa potrebujú organizovať do ozbrojených skupín proti rasistom. Skinheadi sú dobre ozbrojení, ale rómski chlapci nemajú nič. Potrebujeme auto na hliadkovanie po večeroch a keď nás napadnú, mali by sme sa vedieť brániť. (Skinheadi) nie sú obyčajní ľudia, sú synmi prominentov. Otec jedného skína pracuje na polícii. Mali by sme sa im postaviť a spýtať sa ich, prečo nás chcú zbiť. Určite majú skíni svojho lídra...mal by sa s nami porozprávať.⁹²

Zúfalá situácia Rómov na Slovensku a ich frustrácia z neschopnosti slovenskej polície poskytnúť im dostatočnú ochranu núti Rómov hľadať si iné zdroje sebaobrany, ako sú vlastné ozbrojené skupiny. Keďže skinheadi verejne vyjadrili túžbu zbaviť Slovensko Rómov a slovenské úrady zlyhávajú v ochrane Rómov pred rasovo-motivovanými útokmi a v uplatňovaní tvrdých trestov pre rasovo-motivované trestné činy, mnoho Rómov považuje túto situáciu za takmer vojnový stav s bielou spoločnosťou, v ktorej slovenská polícia a právny systém sú jednoducho mocnými zbraňami tých na druhej strane. Neschopnosť presadiť proti-rasistickú legislatívu podporuje tento názor.

Ďalším problémom je, že tresty uložené za rasovo-motivované činy nie sú dost veľké na to, aby bolo jasné, že rasovo-motivovaný čin je spoločensky veľmi nebezpečným. Najčastejšie používaným článkom, ak sa vôbec články o rasovo-motivovaných trestných činoch používajú, je článok 196(2)--rasovo-motivovaný útok proti skupine obyvateľov alebo proti jednotlivcovi. Tento článok poskytuje maximálny trest iba 2 roky vo väzení, a je preto úplne nedostatočný ako právny záväzok boja proti rasizmu na Slovensku.

Ako sme však videli, prokurátori často ani nevzniesú obvinenie ak aj rasová motivácia je očividná, a úradní činitelia hoci aj na Ministerstve vnútra podporili tieto rozhodnutia z nižších úrovní. Vincent Danihel, Róm, ktorý je podpredseda *Slovenského helsinského výboru*, vyjadril frustráciu mnohých Rómov z nečinnosti príslušných orgánov, kým skinheadi beztrestne denne terorizujú Rómov:

⁹² *ERRC* rozhovor s 20-ročným Rómom, ktorý nechcel prezradiť svoje meno, 9.marca 1996 v Mirkovciach.

Tieto útoky skinheadov proti Rómom a cudzincom sa ospravedlňujú tým , že útočníkmi sú chlapci, 15 či 16-roční, a ich činy sú klasifikované ako menšinové prečiny alebo ako výtržníctvo. Kvôli tomu sú tresty za tieto činy úplne nedostačujúce a to sa odráža v tichej podpore skutkom skinheadov.⁹³

Neschopnosť čeliť pravicovému rasistickému násiliu a zlyhanie slovenského štátu urobiť zásadné opatrenia na ochranu práv Rómov má ďalekosiahle následky pre budúcnosť. Etela Gáborová, 16-ročná rómska školáčka z Mirkoviec, zvykla dochádzať do školy v Prešove pokiaľ nebola verbálne a fyzicky ohrozená skinheadmi v novembri 1995:

Nakupovala som v potravinách blízko pri hlavnej pošte a hotely Dukla okolo 2.30 poobede, keď ma obklopilo 7 skinheadov, kričiac na mňa "černa huba". Potom uchmatli moju tašku a roztrhali ju. Ušla som ako najrýchlejšie som vedela na druhú stranu námestia, ale tam som sa zastavila, lebo niekedy keď vás vidia skinheadi utekať od strachu, sledujú vás. Po chvíli oni z námestia odišli.⁹⁴

Etela, ktorá je veľmi tmavej pleti, popísala ďalší incident, ktorým bola svedkom pred jej vlastným napadnutím:

Len dva týždne predtým ako ma skinheadi napadli, videla som iný incident na prešovskej hlavnej autobusovej stanici. Dvaja skinheadi, jeden z nich mal boxérske rukavice, pristúpili k rómskemu otcovi so synom, ktorý mohol mať okolo 11 rokov. Aby som sa chránila, skrýla som sa v dave *gádžov*. Skinheadi nadávali na otca a syna. Potom zbili otca až krvácal na tvári. Jediná okolostojaca, ktorá reagovala, bola staršia žena, ktorá na nich zakričala, "Prečo ho bijete, keď vám nič neurobil?"⁹⁵

Takéto útoky sú na celom Slovensku časté. Násilie ale neškodí len napadnutým Rómom, ale zapríčiňuje aj spoločenské škody. Etelina mama, bojac sa ďalšieho, ešte horšieho útoku na svoje dieťa, požiadala o preloženie Etely zo školy napriek tomu, že Etela bola jedna z najlepších žiačok vo svojej triede.

Riaditeľ miestnej školskej správy, pán Pavol Hermanovský, rozhodol o vyhovení žiadosti. Toto výhodné rozhodnutie malo vyriešiť nepríjemnú situáciu a

⁹³ *SME*, "Skini nie sú novinka na Slovensku", 31.júla 1995.

⁹⁴ *ERRC* rozhovor s Etelou Gáborovou, 9.marca 1996.

⁹⁵ *ERRC* rozhovor s Etelou Gáborovou, 9.marca 1996.

snáď predísť negatívnym novinovým článkom o škole. V Hermanovského rozhodnutí⁹⁶ teda násilie a hrozba ďalšieho násilia zvíťazila a obeť bola potrestaná. Preukazujúc nespravodlivý a krátkozraký prístup k problému násilia skinheadov riaditeľ školy i učitelia dali Etele povolenie zostať doma ako spôsob znižovania rasového násilia.

Početné rómske rodiny povedali *ERRC*, že skinheadi sú často v triedach s ich deťmi a že sa im často vyhrážajú aj počas vyučovania. *ERRC* je znepokojené počtom útokov na rómske deti, ktoré narastajú na Slovensku a demoralizujú rómsku mládež a blokujú školskú dochádzku pre tie deti, ktoré už aj tak čelia znevýhodňovaniu vo vzdelávacom systéme.

5.septembra 1996 napísal prezident Policajného zboru SR Jozef Holdoš, že 1.apríla 1996 inicioval vznik oddelenia "pre morálnu kriminalitu a extrémizmus", aby sa lepšie čelilo extrémistickým skupinám ako sú skinheadi. Tiež poznamenal, že Ministerstvu vnútra poslal návrh vyhlášky, podľa ktorej sú policajné zákroky definované aj na poli boja proti extrémizmu a trestným činom extrémistov. Podľa pána Holdoša tento návrh tiež usmerňuje políciu k spolupráci s inými inštitúciami a organizáciami pri prevencii týchto trestných činov a pri ich vyšetrovaní a dokumentovaní ak k nim dôjde.⁹⁷ *ERRC* si cení tieto vládne iniciatívy a žiada slovenské úrady na uverejnenie výsledkov ich úsilia ako aj záznamov trestných činov spáchaných skinheadmi a inými extrémistami.

Ako sme však videli, Rómovia na Slovensku hlásia, že nedostávajú dostatočnú podporu od štátu. Vyhláška o morálnej kriminalite a extrémizme sa teda zdá buď neuplatňovaná alebo neúčinná.

Naviac, *ERRC* naďalej presadzuje kompletný vládny prístup k problému rasizmu a rasového násilia v slovenskej spoločnosti. Represívne opatrenia, ktoré nie sú časťou proti-rasovej politiky, môžu niekedy pridať element vyvolania tabu a túžbu po zakázanom pri verejnom prejave rasovej nenávisti. Preto nesie slovenský štát zodpovednosť za iniciovanie programov zvyšovania etnického povedomia a vzdelávacích projektov zacielených na znižovanie proti-rómskych nálad v obyvateľstve.

⁹⁶ Že rozhodnutie bola založené na spomínanom incidente potvrdzuje list zo školy Gáborovej rodine zo 14.februára, 1996. Podľa listu bolo rozhodnutie založené na žiadosti rodiny a správe prešovskej polície z 13. decembra 1995.

⁹⁷ List od prezidenta Policajného zboru SR Jozefa Holdoša pre *ERRC*, 5.septembra 1996.

4. IZOLÁCIA

Prvé časti tejto správy sa pokúsili načrtnúť prípady, kde boli Rómom odopreté práva na Slovensku a ukázať, ako tieto konkrétne udalosti naznačujú kontúry pravidelnej diskriminácie a zlého zaobchádzania úradmi. Nasledujúce kapitoly majú za cieľ popísať hlbšie príčiny izolácie Rómov v slovenskej spoločnosti.

Po prvé, Rómovia sú izolovaní kvôli nejasnému postaveniu rómštiny (rómskeho jazyka) ako aj kvôli právnomu úsiliu vylúčiť z používania pri oficiálnej komunikácii všetky jazyky okrem slovenčiny v novom Zákone o štátnom jazyku SR. Po druhé, preskúmajú sa tri aspekty fyzickej izolácie Rómov: zamedzovanie ich migrácii, mýtus o "cigánoch ničiacich svoje byty", a vyst'ahovávanie rómskej populácie. Tento širší prístup snáď odhalí pravdivý obraz o stave práv Rómov na Slovensku.

4.1. JAZYKOVÁ IZOLÁCIA: ZÁKON O ŠTÁTNOM JAZYKU SR

Približne 70% všetkých Rómov rozpráva rómštinou ako svojim materským jazykom. Od konca 80-tych rokov bolo publikovaných mnoho kníh a periodík v rómštine a bol i záujem kodifikovať rómštinu ako literárny jazyk, prekladať dôležité diela do rómštiny a zakladať bilingválne školy pre deti rozprávajúce po rómsky.

Hoci nekonečná debata na Slovensku týkajúca sa používania vlastného materského jazyka v úradnom styku je vďaka maďarskej menšine stále v popredí pozornosti verejnosti, otázka používania rómštiny ako legitímneho jazyka v úradnom a právnom styku alebo ako školského jazyka sa nepovažuje za dôležitý problém.

Ešte než mala nevýrazná debata o rómštine ako legitímnom jazyku šancu začať však boli ohrozené právne základy podľa ktorých by takéto práva mohli byť požadované.

Právo používať iné jazyky ako slovenčinu v úradnom styku je garantované článkom 34(2), odsek b) v slovenskej ústave.⁹⁸ Avšak táto časť ústavy nie je samovykonávacia a je podmienená ustanoveniami "vymedzenými zákonom".⁹⁹ Takéto ustanovenia, hoci nie dostatočne komplexne, boli vymedzené článkom 6 zákona č.428/1990 o úradnom jazyku. Tento text určoval, že ak príslušníci národnostnej

⁹⁸ Podľa článku 34(2) ústavy SR "Občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanovených zákonom okrem práva na osvojenie si štátneho jazyka aj a) právo na vzdelanie v ich jazyku, b) právo používať ich jazyk v úradnom styku, c) právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín".

⁹⁹ Tamtiež.

menšiny tvoria aspoň 20% obyvateľstva v danom meste či obci, majú právo používať svoj jazyk v takýchto obciach v úradnom styku.¹⁰⁰

15.novembra 1995 prijal slovenský parlament nový Zákon o štátnom jazyku SR. Tento nový zákon prehlásil predchádzajúci zákon č.428/1990 o úradnom jazyku za neplatný.¹⁰¹ Avšak v novom zákone neexistuje žiadny text, ktorý by ústavné právo z ústavného článku 34(2) uplatnil v praxi, keďže článok 1(4) nového Zákona o štátnom jazyku priamo ponecháva reguláciu používania jazykov iných ako slovenského na Slovensku dodatočnej legislatíve.¹⁰²

Nový zákon nadobudol platnosť 1.januára 1996. Tento nový zákon nezakladá substantívne a procedurálne pravidlá pre používanie menšinových jazykov v úradnom styku. Teda neobsahuje žiadne ustanovenie aká veľká daná menšina musí byť, aby mohla používať svoj jazyk úradne, aké dokumenty môžu byť vydané v menšinovom jazyku, aké rokovania môžu byť v menšinovom jazyku či iné otázky často adresované v legislatíve o štátnom jazyku. Napriek všetkému má nový zákon negatívny dosah na právo menšín používať svoj jazyk v úradnom styku.

Prijatie Zákona o štátnom jazyku bolo kritizované tak doma ako aj v zahraničí. 18.januára 1996 vyhlásil hovorca prezidenta SR Vladimír Štefko, že ak implementácia zákona povedie k akémukoľvek zmenšeniu rozsahu menšinových práv, prezident Michal Kováč požiada Ústavný súd o posúdenie jeho ústavnosti.¹⁰³ Vo februári 1996 vysoký komisár pre národnostné menšiny Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) Max van der Stoel poslal list vtedajšiemu ministrovi zahraničných vecí Jurajovi Schenkovi, žiadajúc slovenské úrady o naplnenie politických záväzkov z Odporúčania 1201 (1993) parlamentného zhromaždenia Rady Európy ohľadom individuálnych a ľudských práv.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Podľa českej právničky Kláry Samkovej bolo rómskym klientom dovoľené svedčiť v rómštine v súdoch bývalej ČSFR.

¹⁰¹ Článok 12 Zákona o štátnom jazyku SR nazvaného "Zrušovacie ustanovenie" znie:"Zrušuje sa zákon Slovenskej národnej rady č.428/1990 Zb. o úradnom jazyku v Slovenskej republike."

¹⁰² Podľa článku 1(4) nového zákona o štátnom jazyku "Zákon neupravuje používanie jazykov národnostných menšín a etnických skupín. Používanie týchto jazykov upravujú osobitné zákony."

¹⁰³ *TASR*, 18.januára 1996.

¹⁰⁴ Pozri článok (7) odporúčania 1201 (1993) o prídavnom protokole o právach národnostných menšín parlamentného zhromaždenia Rady Európy k Európskej konvencii o ľudských právach. Prídavný protokol bol prijatý 1.februára 1995. Max van der Stoelov list sa viackrát vzťahoval na práva

Momentálne existuje právna neistota ohľadom práva používať jazyky iné ako slovenský v úradnom styku. Zrušenie zákona č.428/1990 a nedostatok právnej regulácie, ktorá by nahradila článok 6 zrušeného zákona vytvorili právne vákuum, ktoré robí ústavné právo používania menšinových jazykov v úradnom styku prakticky neuplatniteľným. Navyiac, toto právne vákuum necháva priestor pre ľubovoľné rozhodnutia úradníkov, ktorí môžu poľahky vysvetlovať ustanovenia nového zákona reštrikčne.

Vzaté dohromady, horeuvedené úvahy vyvolávajú vážne obavy, že prijatím nového Zákona o štátnom styku sa slovenské úrady v podstate vzdali svojho záväzku k právu používania menšinových jazykov v úradnom styku. Ak je tomu naozaj tak, Rómovia ostanú jazykovo izolovaní na Slovensku a rómština bude naďalej považovaná len za maximálne hovorový jazyk.

4.2 GEOGRAFICKÁ IZOLÁCIA

Väčšina Rómov žije na okrajoch osád, dedín a miest Slovenska. Dedinskí Rómovia často žijú na okrajoch dedín v polozbúraných domoch. Napríklad rodina Miklošovcov z Hontianskych Nemcov nemá vo svojom dome ani vodu ani elektrinu. Vodu si rodina nosí z miestneho družstva asi kilometer od ich domu hoci táto voda nie je pitná. Voda je znečistená a deti Miklošovcov často majú infekcie. V roku 1992 odhadol *Helsinki Watch*, že existuje 300-400 rómskych osád sústredených na okrajoch slovenských dedín vo väčšine prípadov bez elektriny, pitnej vody, kanalizácie, záchodov a vybudovaných chodníkov.¹⁰⁵

Tam, kde Rómovia žijú pri mestách sa ich bývanie v podstate podobá životu v gete. Jedno takéto geto, ktorému sa dostala medzinárodná publicita, je košická mestská časť Luník IX. 70% obyvateľov Luníka IX sú Rómovia a zástupcovia košickej mestskej rady navrhli vytvorenie 25 až 30 tisícového geta vyst'ahovaním zvyšných Rómov na Luník IX.¹⁰⁶

Tri postkomunistické trendy ešte viac vyhrotili "getoizáciu" Rómov. Po prvé, Rómom je bránené sťahovať sa za prácou reštrikciou vydávania povolení k pobytu. Po druhé, mýtická viera o Rómoch a ich bývaní vedie k ich diskriminácii miestnymi bytovými úradmi. Napokon, Rómovia sú vyst'ahovávaní zo svojich domov alebo žijú

maďarskej menšiny na Slovensku, hoci pri otázkach jazykových práv nešpecikoval žiadnu konkrétnu menšinu.

¹⁰⁵ Vid' Helsinki Watch, s.58.

¹⁰⁶ Vid'. *Council of Europe Newsletter Activities on Roma/Gypsies No.4*, 15.januára 1996 a *Council of Europe Newsletter Activities on Roma/Gypsies No.7*, 7.novembra 1996.

pod neustálym strachom z vyst'ahovania miestnymi a regionálnymi úradmi. Nasledujúce kapitoly načrtnú každý z týchto trendov.

4.2.1 Obmedzovanie migrácie

Na Slovensku miesto trvalého pobytu určuje, kde sa deti môžu zaregistrovať do školy a kde ľudia dostávajú sociálne príspevky.¹⁰⁷ Každý slovenský občan musí vlastniť občiansky preukaz, ktorý potvrdzuje jeho právne bydlisko v danom meste či obci. Na prvý pohľad sa toto zdá celkom normálnym pravidlom, ktorého požiadavky človek ľahko splní. Avšak v praxi je tento proces sťažený rôznymi dokumentami (súhlas vlastníka domu, zdravotné potvrdenie, atď.), ktoré musia byť pripojené. Pre Rómov predstavuje etnická predpojatosť zo strany miestnych úradníkov a iných Slovákov ďalšiu bariéru. Podľa informácií *ERRC* vlastníci domov často odmietajú podpísať formuláre potvrdzujúce Rómov ako úradných nájomníkov. Miestne bytové úrady bežne nevydávajú právo na trvalý pobyt rómskym rodinám, ktoré sa prisťahovali z vidieka.

Na začiatku februára 1994 sa dve rómske rodiny, Čonkoveci a Dunkovci, rozhodli presťahovať z východoslovenskej dediny Žehra za prácou do Trnavy.¹⁰⁸ V Trnave už mali niekoľko príbuzných.

Obe rodiny ostali v hoteli Trnavan potom, čo dostali úradné povolenie od vlastníka hotelu o trvalom ubytovaní. Toto povolenie je požadované podľa slovenského zákona pre účely prehlásenia trvalého pobytu. Potom sa rodiny zaregistrovali ako občania Trnavy na miestnom bytovom úrade, v súlade s pokynmi zákona č.135. Krátko na to podpísali 6-mesačný nájom svojich izieb v hoteli a 15.februára 1994 dostali miestne povolenie k pobytu.

Výsledkom ich odchodu zo Žehry bolo to, že miestny úrad v Žehre im prestal vyplácať sociálne dávky (vrátane podpory v nezamestnanosti). Keďže mali právne nárok na tieto dávky, obe rodiny následne o nich požiadali mestský úrad v Trnave. Ale trnavské úrady ich informovali, že im boli odopreté sociálne dávky na základe zrušenia ich povolenia k trvalému pobytu v Trnave miestnym úradom. Tu sa po prvý krát rodiny dozvedeli o tomto zrušení. Ďalej rodiny zistili, že aj ich nájomná zmluva v hoteli bola ukončená.

¹⁰⁷ Zákon č.135, zákon o vyhlásení a evidencii bydliska občanov, platný od 1982.

¹⁰⁸ Tento prípad bol vyšetrovaný pobočkou *Medzinárodnej helsinskej federácie* v Bratislave. Na podrobný popis prípadu vid' Medzinárodná helsinská federácia, pobočka Bratislava, "Report in the Matter of Cancellation of Permanent Residence of Two Roma Families in Trnava", február-marec 1994 (nepublikované).

Rodiny sa odvolali proti rozhodnutiu miestneho úradu v Trnave. Majiteľ hotelu Trnavan povedal pracovníkom *Medzinárodnej helsinskej federácie*, že starosta Trnavy a predseda kontrolného úradu trnavského miestneho úradu ho navštívili potom, čo rodiny požiadali o trvalý pobyt v Trnave a naliehali na neho, aby im zrušil úradné povolenie vlastníka. Mestskí úradníci údajne povedali majiteľovi hotela, že poskytovanie ubytovania rómskym rodinám je nesprávne a že "to neprospieva mestu Trnave nechávať cigánske rodiny sa tu usadzovať"¹⁰⁹

Napriek niekoľkým pokusom *Medzinárodnej helsinskej federácie* spolu s *Chartou 77* pomôcť rodinám Dunkovcov a Čonkovcov, vrátane oficiálneho listu žiadajúceho zmenu rozhodnutia o zrušení povolení k trvalému pobytu, sa rozhodnutie nezmenilo. Dve rómske rodiny sa museli vrátiť späť do Žehry.¹¹⁰

Článok 23(1) slovenskej ústavy tvrdí, že "sloboda pohybu a pobytu sa zaručuje".¹¹¹ V skutočnosti je však táto sloboda často odopieraná rómskym občanom. Navyiac, ako v prípade v Jarovniciach, polícia využíva kontrolu povolení k trvalému pobytu ako zámienku akcií v rómskych komunitách.

Čonkovci a Dunkovci, ako mnoho rómskych rodín na vidieku na Slovensku, hľadali prácu v mestách. Nútený vrátiť sa späť do Žehry, tieto dve rodiny majú malú šancu nájsť si prácu, veď nezamestnanosť v tejto prevažne rómskej dedine je 80%. Systémom diskriminácie vydávania povinných povolení k trvalému pobytu na miestnej úrovni sa obmedzuje sťahovanie Rómov do miest za prácou a lepšími podmienkami. Toto len prehľbuje ich pretrvávajúcu chudobu.

ERRC odsudzuje tendenciu vytvárať špeciálne "zóny bez Rómov" a zabezpečiť oddelenie Rómov od ne-rómskeho obyvateľstva. Dlhodobo táto politika môže viesť k vytvoreniu rómskych oblastí s pretrvávajúcim úpadkom, chudobou a zničením slovenskej rómskej populácie.

4.2.2. Mýtus o "cigánoch ničiacich svoje byty"

Začiatkom 90 -tych rokov bol predsudok, že "cigáni ničia svoje byty" už širokorozšírený vo východnej Európe. Pri rozhovoroch o Rómoch sa všeobecne uvádzal známy "fakt", že v bytoch, ktoré Rómovia dostali, ničia podlahu a parkety používajú ako drevo na oheň. Jednou z obmien tohto mýtu je, že Rómovia dokonca zakladajú ohne priamo na podlahe svojich bytov.

¹⁰⁹ Vyjadrenie starostu Trnavy, citovaného v Medzinárodná helsinská federácia, pobočka Bratislava, február-marec 1994.

¹¹⁰ V lete 1994 poslal konzultant *Charty 77* list starostovi Trnavy, žiadajúc prehodnotenie rozhodnutia.

¹¹¹ Ústava SR.

Pôvod tohto mýtu je neznámy. Na začiatku sa pravdepodobne šírila ústnym podaním. Neskôr, keď znovunadobudnutá tlačová sloboda dala vznik populárnym senzaciechtivým bulvárnym novinám, správa o bytoch zničených Rómami zaručovala vysokú predajnosť týchto novín. Takáto správa vždy vyvolala veľkú reakciu, keďže v krajinách ako v bývalom Československu kvôli nedostatku bytov mladé rodiny často museli žiť so svojimi rodičmi aj desať rokov, kým dostali byt od štátu.

Ak sa takejto správe, ako je oheň v rodine Róma dostane takéhoto všeobecného spoločenského významu, znamená to, že tu ide o vznikajúci mýtus.¹¹² Oheň v byte Róma má akýsi bohatý zmysel vo východnej Európe, ktorý ide oveľa ďalej ako oheň v byte ne-Róma. Vyvoláva celý rad komunistických neprávostí, uprednostňovania a praktík zameraných proti strednej vrstve.

Tento mýtus je podložený vierou, že Rómovia sú všetci rovnakí. Ale takýto mýtus nepopisuje len minulé udalosti. Vytvára tiež súčasné a budúce sociálne vzťahy: "mýtus má dve funkcie: niečo nám vysvetľuje a zároveň to v nás zanecháva"¹¹³ Preto sú dnes všetci Rómovia na Slovensku zaťaženi týmto sociálnym bremenom pri každom styku s bytovými úradmi, keď tieto úrady vidia v každom Rómovi skutočného alebo potenciálneho podpaľača bytu a preto zodpovedného za svoj biedny stav.

Výsledkom je, že bytové úrady často odopierajú Rómom vyhovujúce bývanie a považujú bytové problémy Rómov za ich vlastnú vinu. Bežne bránia Rómom získať slušné bývanie a nechávajú ich dlho čakať, až kým im ponúknu neatraktívne miesta. V Košiciach tvrdia niektorí Rómovia, že ak chcú získať družstevný byt, musia dať úplatok 20 tisíc korún samému primátorovi. V niektorých prípadoch poukazujú slovenskí úradníci na zhoršujúce sa podmienky v malom počte domov v historických centrách miest ako dôvod pre neposkytovanie bývania Rómom. Ostáva málo možností a mnohé rómske rodiny sú nútené nocovať v opustených bytoch alebo vo verejných budovách očakávajúcich privatizáciu. Nasledujúci prípad ilustruje dnešnú skutočnú bytovú situáciu mnohých Rómov na Slovensku.

Asi päť kilometrov od Martina ležiace Vrútky majú pomerne malú rómsku populáciu. Väčšina Rómov žije v panelákoch alebo v izolovaných uliciach na okraji mesta. *ERRC* navštívilo rodinu Balogovcov, ktorá žije v opustenom dome v jednej z týchto ulíc. 30-ročný Vojtech Balog vysvetľuje svoju bytovú situáciu a jej vplyv na rodinu:

¹¹² "Každá vec na svete môže preniknúť zo svojej uzavretej, tichej existencie do ústneho stavu, otvoreného pre spoločnosť... Strom je strom. Áno, samozrejme. Ale strom vyjadrený Minou Drouetom už nie je len stromom, je to už strom, ktorý je ozdobený, prispôbený na určitý spôsob spotreby, s literárnou sebazáľubou, revoltou, znakmi, v krátkosti so sociálnym *používaním* pridaným k čistej hmote", Roland Barthes: "Myth Today" v *Mythologies*, New York, Hill and Wang, 1982, s.109.

¹¹³ Tamtiež, s.117.

Moja matka mala 14 detí, tri z nich sú dnes v sirotinci. V októbri 1994 spáchal môj otec samovraždu. Bol často vo väzení. Žili sme v dome naproti, ktorý bol tiež opustený, ale v máji minulého roku sa strecha zrútila a matka pri tom zahynula. Posledných päť rokov sme žiadali o byt miestne úrady, ale oni nás len nechali čakať. Minulý týždeň som opäť šiel do starostovho úradu a rozprával som sa s jednou úradníčkou.¹¹⁴ Keď som ju požiadal o ubytovanie, povedala mi, že "nedostanete byt, lebo vy ničíte byty". Chodím tam každých 10 dní, ale je to zbytočné. Ja v tom nič neviem urobiť.¹¹⁵

Vojtech Balog pracoval v továrni, kým nebol prepustený začiatkom roku 1990. Rodina nemá žiadny nezávislý zdroj získania domova a je preto odkázaná na milosť miestnych úradníkov, ktorí sú zodpovední za poskytovanie strechy nad hlavou pre rodiny s nízkym príjmom. Navyiac bolo možné predísť smrti pani Balogovej ak by miestne úrady konali skôr a poskytl Balogovcom bezpečné bývanie.

Jedna z členiek martinskej pobočky *Rómskej občianskej iniciatívy* (ROI) Zdena Lacková bola tiež niekoľkokrát na miestnom bytovom úrade v snahe pomôcť Balogovcom. Pre *ERRC* povedala:

V tom dome tam žije 20 ľudí. Keď prší, voda preteká cez strechu. Chodím na radnicu raz týždenne, ale zbytočne. Situácia rodiny je strašná, ale mestským úradníkom to neprekáža.¹¹⁶

4.2.3. Vyst'ahovávanie

Vyšetrovanie *ERRC* odhalilo, že slovenské úrady začali v mnohých oblastiach zakročovať proti jednotlivcom a rodinám bez legálnych povolení k pobytu na byty, v ktorých bývajú. Tieto opatrenia sú zamerané prevažne na Rómov. Jedným z príkladov je hroziace deložovanie 35-ročnej Valérie Badovej a 29-ročného Vojtecha Bada , rómskej dvojice, ktorá žije v byte v centre Košíc.

16.júna 1995 napísala pani Badová list mestskému bytovému úradu, v ktorom ich požiadala o predĺženie ich pobytu na Bencúrovej 8/b a o legalizáciu ich rodinného stavu. V odpovedi na túto žiadosť vyšetroval bytový úrad stav, v akom sa byt nachádza a dospel k záveru, že Badovci zničili svoj byt.

¹¹⁴ *ERRC* nezverejňuje meno úradníčky.

¹¹⁵ *ERRC* rozhovor s Vojtechom Balogom, 31.marca 1996, Vrútky.

¹¹⁶ *ERRC* rozhovor so Zdenou Lackovou, 31.marca 1996, Martin.

ERRC získalo kópiu listu poslaného starostom mestskej časti Staré Mesto Jánom Šulim okresnému súdu v Košiciach. Podľa listu zlé správanie rodiny Badovcov k ostatným obyvateľom domu bolo príčinou neprijatia žiadosti k ďalšiemu pobytu. List citoval zničenie bytu (ktorý je majetkom mestskej časti) a žiadal vydanie príkazu súdu na deložovanie Badovcov. V liste bolo tiež uvedené, že Badovci nemajú právo žiadať o ďalší byt od mesta namiesto bytu na Bencúrovej.¹¹⁷ ERRC registruje 20 rodín, ktoré boli dosiaľ vystáňované košickými mestskými úradmi. Ďalším 100 rodinám hrozí podobný osud.

Vystáňovanie nie je len izolovaným mestským problémom. V turistickom časopise pre anglicky hovoriacich "Spectacular Slovakia" je Slovenský raj popisovaný ako prírodná oáza s množstvom borovic a tisov. Tento región blízko Spišskej Novej Vsi bol vyhlásený za národný park v roku 1986, dlho po vzniku rómskeho tábora medzi obcami Letanovce a Spišské Tomášovce. V Letanovciach žije 2 tisíc ľudí, z toho 525 Rómov.

V rómskej osade oddelenej koľajnicami a troma kilometrami zle vyasfaltovanej cesty neexistuje elektrina, voda ani kanalizácia. Odkedy deti zlomili pumpu na studni v roku 1993, neexistuje pravidelný zdroj vody pre obyvateľov osady. Napriek tomu, že infekcie z vody viedli k hospitalizácii 12 detí pred niekoľkými rokmi, nová pumpa nebola postavená, keďže by stála 60 tisíc korún. Keď sa delegácia *Medzinárodnej helsinskej federácie* pýtala starostu Michala Urbana na situáciu, on prehlásil, že by poskytol materiál na stavbu osobných studní v dedine. Tiež dodal, že "ako bieli, tak aj Rómovia sú zodpovední za výstavbu vlastných studní"¹¹⁸

V septembri 1996 mali byť Rómovia z tejto dediny presídlení, keďže sa rozhodlo, že už nemôžu žiť na pôde národného parku. Žiadny miestny úradník nevie, kde budú Rómovia presťahovaní, a žiadna obec ich nechce prijať za spolubývajúcich. Podľa starostu Letanoviec bol projekt vybudovania novej rómskej obce predložený Rade Európy, ale keďže sa nenašiel ručiteľ za pôžičku, projekt ostal v plánovacej fáze. Starosta Spišských Tomášoviec neuznáva miestnych Rómov za legálnych obyvateľov a úradníci Spišského štvrtku na naše otázky neodpovedali. Slovenská vláda poskytne 750 tisíc korún na sám projekt presídlenia, kým Rada Európy dá podľa starostu Letanoviec peniaze z fondu pre sociálny rozvoj na vystáňovanie Rómov.¹¹⁹ Rómovia zo Slovenského raja sa stanú bezdomovcami vďaka štátu. Zatiaľčo v projekte sa hovorí o budovaní nových domov pre nich, štát berie uskutočnenie týchto plánov na ľahkú váhu.

Takže kde by teda mali Rómovia ísť? Predstava vystáňovaných Rómov prichádzajúcich do komunit, kde už miestni Rómovia žijú pod hrozbou vystáňovania

¹¹⁷ List bol poskytnutý Jánom Kompušom, členom *Rómskej občianskej iniciatívy* a úradníkom košickej pobočky Úradu pre občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny, august 1996.

¹¹⁸ Medzinárodná helsinská federácia, pobočka Bratislava: "Mission to Eastern Slovak Settlements", 21.-24.apríl, 1996 (nepublikované).

¹¹⁹ Tamtiež.

a v bezpráví, pripravuje živnú pôdu pre znovuobnovený a zosilnený mýtus "večného cigána": kočujúci cigán, prečo si taký neposedný? Vyst'ahovávanie i nútené presídľovanie, ktorým Rómovia momentálne čelia na Slovensku, ich degraduje spôsobom, ktorý bude mať sociálne dôsledky počas mnohých generácií.

5. ZHRNUTIE: PATERNALISTICKÝ ŠTÁT

História Rómov a štátnych útvarov na území terajšieho Slovenska je poznačená neustálymi zmenami medzi politikou otvorene nepriateľskou, až vraždiacou voči Rómom na jednej strane, a politikou maskovanou ako pomoc, ktorá však v skutočnosti degraduje, na strane druhej.

Prvé pokusy moderného budovania štátu na teritóriách Uhorskej koruny tvoriaceho dnes územie Slovenska v sebe obsahovali tak elementy otvoreného násilia, ako aj rasistickej paternalizácie Rómov. Za vlády Márie Terézie (1740 - 1780), po prvom pokuse o vyhostenie "cigánov, vandr'akov a cudzích žobr'akov", nasledoval pokus o pretvorenie rómskeho etnika na niečo iné.¹²⁰ Asimilačná politika zahrňovala vzdelávanie, "kresťanizáciu", násilné osídľovanie a ranný druh proletarizácie. Hudba bola zakázaná niekoľkými ediktami a podporované boli bitky za nedodržiavanie nového prístupu. Ďalšie dekréty z polovice 18.storočia obsahovali zákazy obchodu s koňmi, výberu vodcov a rómskych hovorcov komunitou. Rómske deti boli násilne oddeľované od ich rodičov a posielané do nerómskych adoptívnych rodín na "civilizovanie". Tento kompletný plán bol vypracovaný za účelom začlenenia Rómov do triedy "nových roľníkov" (Neubauern) alebo "nových Maďarov" (Újmagyarok).¹²¹

"Noví Maďari" sa neobjavili. Tí Rómovia, ktorí sa poddali štátnej moci a "asimilovali sa", boli aj naďalej spoločensky izolovaní pre farbu ich pleti. Čo sa týka ostatných Rómov, ich vnútorná súhra a skupinové normy sa často dostávali pod silný sústredený nátlak. Do konca 19.storočia tak, ako aj inde v Európe, policajné a štátne orgány začali registrovať a udržiavať "cigánske spisy" o tejto skupine obyvateľstva.¹²²

Slovenské autonomistické idey sa po prvýkrát rozšírili v 20-tych rokoch nášho storočia, a s nimi aj rétorika pogromov a genocídy voči Rómom. Po jednom pogrome v roku 1928, pri ktorom prišlo o život šesť Rómov, denník *Slovák* vo svojom článku napísal: "Prípad môže byť charakterizovaný ako občianska revolta proti cigánskemu životu... cigánska časť spoločnosti, v stave v akom je dnes, je naozaj vredom na tele

¹²⁰ Angus Fraser: *The Gypsies*, 2nd ed. (druhé vydanie), Oxford: Blackwell, 1995, str. 156. Pozri str. 157-159 pre detailnejší prehľad habsburskej politiky voči Rómom.

¹²¹ Pozri Will Guy v Jozef Koudelka, ed.: *Gypsies*, Londýn: Aperture, 1975.

¹²² Pozri Leo Lucassen: *Zigeuner: Die Geschichte eines polizeilichen Ordnungsbegriffes in Deutschland, 1700-1945*, Mníchov: Böhlau Verlag, 1996, špeciálne Kapitulu 5, pre obdobie 1890-1945, str. 174-206.

nášho sociálneho života, ktorý musí byť radikálnou cestou vyliečený."¹²³ V rokoch pred druhou svetovou vojnou monitorovanie Rómov naberalo na "vedeckosti", ktorá obsahovala aj meranie rozmerov lebky a taxonómiu neskôr zavrhnutú porážkou fašizmu v nacistickom štýle.¹²⁴

Prvé a jediné predchádzajúce nezávislé Slovensko sa zrodilo z procesu rozdelenia prvej Československej republiky podľa Mníchovskej dohody z roku 1938 a následných direktív expanzionistickej politiky nacistického Nemecka. Pod vedením radikálneho ministerského predsedu Vojtěcha Tuku bola norimberská nacistická rasová politika rapidne zavádzaná a v rokoch 1942-1943 bola väčšina slovenských Židov deportovaná do Auschwitzu a ďalších koncentračných táborov.¹²⁵ Slovenská vláda platila nemeckej vláde 500 ríšskych mariek na osobu za náklady vynaložené na deportáciu.¹²⁶

Hoci rómsky holokaust nebol na Slovensku taký intenzívny ako v českých krajinách,¹²⁷ spomienky slovenských Rómov sú dosť živé; väčšina rómskych mužov slúžila v pracovných brigádach paternalisticky vytvorených na vychovanie disciplíny u "žiadnym pravidlám sa nepodriadujúcich" Rómov. Mnohí Rómovia boli vyhostení z ich domovov a slovenskí fašisti zavraždili stovky Rómov v pogromoch na dedinách.¹²⁸ Rómovia žijúci medzi nerómskym obyvateľstvom boli často nútení opustiť ich domovy a presťahovať sa do inde ležiacich segregovaných sídiel, politika, ktorej priamym následkom boli izolované getá pre Rómov. Mnohé z nich existujú dodnes. Rómom bolo dovolené navštevovať mestá len vo vyhradených dňoch a bol im zakázaný prístup do divadiel, reštaurácií, parkov a verejnej dopravy. Po okupácii

¹²³ Citované v J. Nováček: "Cikáni včera, dnes a zíttra", Praha: Socialistická akademie, 1968, str. 25-26 (preložené z angl. textu, pozn. prekl.). *Slovák* bol oficiálnym orgánom nacionalistickej a silno antisemitistickej strany, *Slovenskej Národnej Strany*, ktorá, vrátane 20-tych rokov, vo voľbách pravidelne získavala 25-40 % hlasov.

¹²⁴ Bačová a Zel'ová, str. 17.

¹²⁵ Najnovšie publikácie ako *A History of Slovakia* od Stanislava J. Kirschbauma (Londýn: Macmillan Press, 1995) sa pokúsili spochybnit' myšlienku, že vláda vymenovaná prezidentom Tisom konala z vlastnej vôle a ochotne v rámci nacistického projektu tvrdeniami ako: "Podľa Milana Š. Ďuricu: 'hoci presné čísla nie sú dostupné, zdá sa, že používaním prezidentských výnimiek bolo zachránených niečo medzi 30 až 40 tisíc slovenských Židov'" (str. 199, preložené z angl. verzie textu, pozn. prekl.). Milan Š. Ďurica je v texte ďalej neidentifikovaný a celá pasáž smeruje k manipulácii a zahmlievaniu. Približne 100 000 zo 125 000 slovenských Židov zomrelo v rôznych koncentračných táboroch. Pozri Israel Gutman, ed.: *Encyclopedia of the Holocaust*, New York: Macmillan, 1990, str. 1368.

¹²⁶ Gutman, str. 1367.

¹²⁷ Skoro celá vtedajšia populácia českých Rómov bola vyhladená nacistickým režimom spolupráci s oficiálnymi českými predstaviteľmi. Pozri Donald Kenrick a Grattan Puxon: *Gypsies Under the Swastika*, Hatfield: University of Hertfordshire Press a Gypsy Research Centre Univerzity René Descartesa, Paríž, 1995, str. 58-59 a Fraser, str. 266. Pre podrobnejší prehľad o českých koncentračných táboroch pozri Ctibor Nečas, Andr'oda Taboris: *Výbor protifašistických Bojovníků*, Brno: 1987 a *Českoslovenští Rómové v letech 1938-1945*, Brno: Masarykova Univerzita, 1994.

¹²⁸ Kenrick a Puxon, str. 120-123.

Slovenska nemeckou armádou v roku 1944 bolo mnoho Rómov zabitých a niektoré rómske osady boli zlikvidované. Počet slovenských Rómov, ktorí zahynuli počas holokaustu, sa počíta na tisíce.¹²⁹

Po skončení druhej svetovej vojny sa, napriek tomu, že československý štát nezaujal genocídnu pozíciu, ktorú zaujalo nezávislé vojnové Slovensko, byrokratické mechanizmy zefektívnili a zasahovanie do života Rómov dosahovalo maximum. Nové paternalistické prístupy k Rómom sa objavili vo forme programov násilného usídľovania opäť s cieľom civilizácie Rómov. Etnicky popieraní, Rómovia boli prvou československou komunistickou vládou považovaní za zaostalú sociálnu triedu, ktorú treba civilizovať. Kočovný spôsob života bol opäť zakázaný Nariadením vlády 74 z roku 1958.¹³⁰ Uprednostňovala a paternalisticky sa uskutočňovala politika usídľovania, rozmiestňovania a urbanizácie.¹³¹

V období po invázii vojsk Varšavskej zmluvy do Československa v roku 1968 a následnej perióde "normalizácie", počas ktorej boli tisíce skúsených úradníkov odstránených z ich postov a nahradení osobami vernými strane, stranícky idealizmus transformácie ľudských typov upadol. V sedemdesiatych rokoch sa hľadali nástroje na zmiernenie vysokej pôrodnosti rómskych žien. Verejné nariadenie o sterilizácii, vydané Ministerstvami zdravotníctva Českej socialistickej republiky a Slovenskej socialistickej republiky v roku 1972, ustanovilo sterilizáciu ako prostriedok populačnej kontroly. Tento program mal disproporčný efekt na Rómov:

...vláda údajne vykonávala špecifické kroky na podnecovanie rómskych žien na sterilizáciu za účelom redukcie "vysoko nezdravej" rómskej populácie, čoho dôsledkom bol disproporčne vysoký počet sterilizovaných rómskych žien, často v rozpore s existujúcou právnou ochranou a právami na ochranu proti diskriminácii na základe etnického pôvodu alebo pohlavia.¹³²

Tak Charta 77 ako aj organizácia *Helsinki Watch* skonštatovali, že "vysoko nezdravá" bol jednoducho eufemizmus pre Rómov. Výskum vykonaný na území Východného Slovenska odhalil, že 25,8% žien, ktorým bola v roku 1983 vykonaná sterilizácia, boli Rómky, a do roku 1987 tento pomer vystúpil až na 36,6%. Mnohé sterilizované rómske ženy tvrdia, že ich doktori nútili podpísať súhlasné formuláre

¹²⁹ Odborníci ako Ctibor Nečas, Milena Hübschmanová a Bartolomej Daniel sa momentálne zaoberajú dokumentáciou zaobchádzania s Rómami vo vojnovom Slovensku. Toto ich úsilie môže, dúfajme čoskoro, napraviť nedostatok presného povojnového bádania o slovenskom rómskom holokauste. Nakoľko niektorí rómski aktivisti na Slovensku hovoria o rodinách, ktoré zomreli v Auschwitzu, myšlienka, že neexistovali slovenské transporty Rómov možno budú musieť byť prehodnotené.

¹³⁰ Bačová a Zel'ová, str. 14-18 a Šedivý a Maroši, str. 18. Pre vysvetlenie dôvodov komunistickej politiky voči Rómom, pozri Jaroslav Šus: *Cikánská otázka v ČSSR*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

¹³¹ Pozri najmä Nariadenie vlády 502/1965. Troma hlavnými oblasťami, na ktoré sa komunistický režim zameriaval pri svojej asimilačnej politike boli bývanie, zamestnávanie a vzdelávanie.

¹³² Helsinki Watch, str. 19

bez poskytnutia akéhokoľvek vysvetlenia o tom, že dôsledkom operácie bude trvalá strata schopnosti otehotnieť.¹³³ Podnecovaním na sterilizáciu štát intervenoval do rozhodovania Rómov a určoval za nich koľko je primeraný počet detí.

V roku 1992, v druhých slobodných voľbách v Československu po zmenách v roku 1989, Česi a Slováci podporili strany ich polovice federácie zvolené na dvoch rozdielnych platformách. Česi chceli rapídne pokračovanie v ekonomickej reforme, rýchlu harmonizáciu s európskymi právnymi a ekonomickými normami a integráciu do Európskej únie. Slováci chceli sebaurčenie, jeho forma však bola iba nejasne špecifikovaná. Kým Česi videli ako hlavnú úlohu dňa rekonštrukciu kapitalizmu, zánik štátnych štruktúr a očistenie spoločnosti od kolaborantov a informátorov, Slováci videli správny smer reformy v decentralizácii a dekolonizácii od Prahy. Predsedovia dvoch vládnych strán a premiéri dvoch polovic federácie, Čech Václav Klaus a Slovák Vladimír Mečiar, buď nemohli vyriešiť alebo by neboli nevyriešili ich rozdielne postoje (ani by nevyhlásili referendum o danej otázke), a tak 1. januára 1993 Československo zaniklo. Zrodilo sa Slovensko ako nový "znárodňujúci" štát.¹³⁴

Historicko-genealogické spojenia nezávislého Slovenska s obrazom štátu kolaborujúcim s nacistami spôsobili znepokojenie u jeho susedov a viedli v medzinárodnej tlači k všeobecne negatívnemu postojú k myšlienke samostatného Slovenska.¹³⁵ Negatívny obraz nového štátu v zahraničí nebol vylepšený ani v krajine dostupnou novou edíciou *Protokolov mudrcov siónskych*¹³⁶, ani veľkou úctou, v ktorej mala kontroverzného vojnového prezidenta Tisu väčšina Slovákov, ani prípadmi znesvätených židovských cintorínov, ani označovaním politikov ako Židov, ani neustále sa zvyšujúcim počtom prípadov útokov skinheadov proti Rómom a antirómskym zmysľaním medzi širšou skupinou obyvateľstva.

Vláda "znárodňujúceho" Slovenska bola zvolená na populistickej platforme¹³⁷ a v súčasnosti, keď väčšina niekdajšej židovskej komunity na Slovensku tu už nežije, sú to práve Rómovia, ktorí pociťujú reálnu hrozbu slovenského národného populizmu. Rómovia nemajú za sebou žiaden štát, ktorý by za nich intervenoval na medzinárodnej úrovni, ako je to v prípade maďarskej menšiny na južnom Slovensku.

¹³³ Tamtiež, str. 26-30. Posledný prípad sterilizácie založenej na peňažnej pohnútku dokumentovaný organizáciou *Helsinki Watch* sa stal v Poprade v roku 1990.

¹³⁴ Sociológ Rogers Brubaker používa pojem "znárodňujúci" na označenie toho, že to, čo robia štáty, a čo nové štáty robia s patričnou rozhodnosťou a elánom, je aktívny proces "znárodňovania" ich občanov, nie iba pasívne stelesnenie národnej štátnosti. Pozri Rogers Brubaker: "Nationalism Reframed: National Minorities, Nationalizing States, and External Homelands in the New Europe", Budapešť: Collegium Budapest/ Institute for Advanced Study Discussion papers No. 10, Apríl, 1995.

¹³⁵ Premiér Mečiar pravidelne používal myšlienku, že cudzinci nechápu Slovensko ako centrum politického diania; v jednom momente podporil vytvorenie novej a lojálnej tlačovej agentúry nazvanej *Novinári za pravdivý obraz Slovenska*. Pozri Steve Kettle: "Slovakia's One-Man Band" v *Transition*, zv. 2, č. 17, 23. august 1996, str. 13.

¹³⁶ Preložené z angl. textu, pozn. prekl.

¹³⁷ Pozri Fisher: "Domestic Policies...", str. 59.

Mnohí Rómovia preto si preto myslia, že štát je ku nim nepriateľský a nemá skoro žiaden dôvod, aby zmenil svoj postoj. Keď významní slovenskí politici zatvárajú oči pred zavraždenými rómskymi obeťami skinheadovského násilia, odkaz z toho vyplývajúci pre Rómov je, že štát nie je nestranný a pridá sa na stranu tých militantných členov etnickej väčšiny, ktorí prerzekujú Rómov.

Duch paternalizmu prežíva aj na novom Slovensku. Opäť sa znova objavil v programovom dokumente vypracovanom Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny nazvanom, v zastieracom duchu, "Uznesenie vlády Slovenskej Republiky k návrhu úloh a opatrení na riešenie problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc, na rok 1996".¹³⁸ Dokument, ktorý predkladá toto ministerstvo, obsahuje okruhy školskej výchovy, zamestnávania, bývania, "výchovy a vzdelávania", "negatívnych spoločenských prejavov" a "organizačného a materiálového zabezpečenia" pre "občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc". Každá kapitola (okruh problémov) tohto uznesenia definuje problém, opatrenia na jeho riešenie a oficiálne inštitúcie a osoby zodpovedné za realizovanie týchto opatrení.

"Občania, ktorí potrebujú osobitnú pomoc" sú Rómovia. Tento eufemizmus sa prestáva používať od prostriedku sekcie "Opatrenia" kapitoly A na prvej strane, keď sa predmetmi uznesenia stávajú "Róm", "rómska mládež" a "rómski pracujúci".

A Rómovia sú opisovaní tak, ako ich vidí štát: rómske rodiny "nemajú záujem riešiť si svoju bytovú otázku"; tehotné rómske ženy majú "zlú životosprávu"; a Rómovia sú zodpovední za "devastáciu bytov". Určité mentálne choroby sú spôsobené "sociálne retardujúcim prostredím". Oblasti Slovenska sú charakterizované "zaostalými Rómami, vysokou nezamestnanosťou, vysokou kriminalitou, atď." Rómovia sú všeobecne nazývaní "sociálne neprispôsobivými".

Problémy, o ktorých uznesenie verí, že sa nimi zaoberá, sú opísané ešte zvláštnjšími pojmami. Napríklad, jedným z problémov podľa tohto dokumentu je, že pri hodnotení bytovej situácie "nie je dodržiavaný diferencovaný prístup". Na inom mieste je zákerná sieť byrokracie znemožňujúca legitímnu migráciu Rómov opisovaná ako keby to bol nejaký problematický výtvor Rómov samotných: "častá migrácia časti občanov a problémy s prihlasovaním k trvalému pobytu." (Všimnite si, že samotná migrácia je definovaná ako sociálny problém.)

Liekom na tieto problémy sú obnovené vlny vyčleňovania: "alternatívne triedy", "špeciálne programy vyučovania" a "špeciálne triedy" zdôrazňujúce "remeslá" a "tradičné remeslá". Rómovia budú dostávať "kurzy pletenia košíkov" ako spôsob riešenia ich nezamestnanosti. Ministerstvo sa ťažkopádne pohráva so súčasným politicky korektným vyjadrovaním na mnohých miestach, napr. keď navrhuje "prehodnotiť masmediálnu prax pri zaužívanom zvýrazňovaní príslušnosti páchatel'ov k rómskemu etniku" a "rozšíriť sieť terénnych sociálnych pracovníkov, ktorí budú poskytovať sociálnu pomoc v prirodzenom sociálnom prostredí."

¹³⁸ Plný text "Uznesenia vlády Slovenskej republiky k návrhu úloh a opatrení na riešenie problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc, na rok 1996" môžete nájsť v prílohe.

Avšak väčšinou sa v tomto dokumente vynútené vynecháva preferovaný slovník a volá sa namiesto toho po "alternatívnych programoch" a "organizovaní experimentálnych vyšetrovaní". Je to preto, že "špeciálne programy vyučovania" znamená v celej strednej a východnej Európe "školy pre mentálne retardovaných", ktoré sú miestom, kde končí významný podiel rómskych školopovinných detí, či už retardovaných alebo nie.

Tento dokument je v podstate modelom paternalistického prístupu. Dvanásť strán obsahuje dobre mienený sympatický prejav. Výzor čistej sympatie je vykúzlenny pomocou najnovšej frazeológie prevzatej z medzinárodných konferencií. V skutočnosti je však každý jeden opis Róma na papieri presiaknutý pohrdaním a znechutením.¹³⁹ A na záver, celý balík opatrení navrhuje také obrovské množstvo revolučných zmien, že sa už sám dopredu odsudzuje do úlohy zbytočného pre jeho finančnú neúnosnosť.

Záverom však toto uznesenie berie Rómov ako zlých žiačikov, ktorí potrebujú výchovu k primeraným spôsobom a správaniu sa. Sú vnímaní ako necivilizovaní a morálne nespôsobilí občania, ktorých musí viesť ruka dobráckeho štátu. Namiesto skutočného zaoberania sa otázkou prečo negatívne mediálne vyobrazovania degradujú a seriózneho zhodnotenia problému vyčleňovania a popierania práv Rómov v slovenskej spoločnosti, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny neuspelo v riešení problému existujúcej rasovej diskriminácie voči Rómom a pokúša sa uzavrieť záležitosť za pomoci niekoľkých dobre vyzerajúcich politicky korektných fráz. Vládne uznesenie sa snaží zmiernovať svedomím pociťované spáchané krivdy, ale nesnaží sa situáciu riešiť.

Hoci sociálne postavenie Rómov na Slovensku je v mnohých oblastiach katastrofálne, ďalšie rozdeľovanie špeciálnej sociálnej pomoci pre chudobných Rómov nijako nenapomôže riešeniu situácie pri zdroji jej hlavných príčin. Historická skúsenosť Rómov so štátom je negatívna a na prekonanie vyčleňovania, ktoré zažili všetci Rómovia, a nápravy porušovania rómskych práv sú potrebné významné opatrenia. V prvom kroku takéhoto procesu je potrebné poskytnúť Rómom funkčné nástroje na právnu nápravu a väčšiu autonómiu v ich rozhodovaní.

V dnešnej dobe sú však Rómovia na Slovensku denne vystavení brutálnym útokom skinheadov, ktorí sa neostýchajú verejne proklamovať ich túžbu po očistení sveta od Rómov, zatiaľ čo väčšina slovenských Rómov žije s vierou viac či menej podobnou vyjadreniu 25-ročného J.B. pre *ERRC*:

Ak na mňa znovu zaútočia, nebudem volať políciu. Bolo by to ako volanie skinheadov.¹⁴⁰

¹³⁹ Autentickejšia verzia pohľadu ministerstva bola prezentovaná ministerkou práce, sociálnych vecí a rodiny Oľgou Keltošovou na prednáške na School of Slavonic and East European Studies 15.novembra 1996 v Londýne. Podľa článku v britskom denníku *The Observer*, ministerka Keltošová tvrdila, že "Oni (Rómovia) jednoducho nechcú pracovať" a pokračovala následným tvrdením, že Rómovia sú zloději, ktorí kradnú štátne sociálne dávky určené pre ich deti. *The Observer*: "Hold on a minute...", 1.december 1996.

¹⁴⁰ Z rozhovoru *ERRC* s 25-ročným J.B., 1.Apríl 1996, Košice.

6. SPRAVODLIVÉ UROVNANIE: DOPORUČENIA EURÓPSKEHO CENTRA PRE PRÁVA RÓMOV (ERRC) SLOVENSKEJ VLÁDE

Európske centrum pre práva Rómov (*ERRC*) považuje nasledovné body za najzávažnejšie pre začatie procesu spravodlivého postavenia Rómov na Slovensku. *ERRC* dôrazne požaduje od slovenskej vlády vykonanie všetkých nasledovných opatrení:

1. V dohľadnej dobe ukončiť všetky oficiálne vyšetrovania prípadov rasovo motivovaných útokov spáchaných voči Rómom; postaviť pred spravodlivosť ľudí zodpovedných za trestné činy spáchané na jednotlivých Rómoch a ich majetku.
2. Podujat' sa na dôležité kroky zaručujúce, že rasovo motivovaná kriminalita bude definovaná a stíhaná ako taká, nakoľko je spoločensky relatívne nebezpečnejšia.
3. Iniciovat' programy prevencie rasovo motivovanej kriminality u menšín a programy zamerané na oslabovanie rasizmu u mladých ľudí.
4. Neustranne vyšetriť všetky prípady údajného zneužívania právomoci políciou; postaviť pred spravodlivosť tých ľudí, ktorí porušili zákon prekročením ich právomoci, alebo ktorí porušili práva jednotlivých Rómov pri výkone svojich povinností.
5. Objasniť účel a metódy kolektívnych policajných akcií v rómskych kolóniách a zavedením opatrení na zlepšenie dohľadu a zvýšenie zodpovednosti polície zabezpečiť striktnú legálnosť všetkých policajných operácií podľa slovenských zákonov. Kompletne prehodnotiť policajné praktiky vo svetle odporúčaní na výkon policajnej služby ustanovených v Charte OSN o výkone služby predstaviteľov na ochranu zákona (1979) a Základných princípov na jej uplatňovanie schválených ECOSOC v roku 1989, ako aj uznesením Parlamentného zhromaždenia Rady Európy č. 690 z roku 1969.
6. Vypracovať program zamestnávania väčšieho počtu členov rómskej menšiny v zložkách polície ako stratégiu budovania rešpektu a dôvery v políciu zo strany rómskych komunít.

7. Novelizovať článok 36 Trestného poriadku tak, aby umožňoval poskytovanie bezplatnej právnej ochrany pre všetkých občanov, ktorí by si to inak nemohli dovoliť, a to bez ohľadu na údajný spáchaný trestný čin.
8. Samostatne alebo v spolupráci s nevládnymi organizáciami vypracovať programy vzdelávania v oblasti legislatívy a ľudských práv pre predstaviteľov na ochrannu zákona s dôrazom na ochranu zákonných práv jednotlivcov patriacich k rómskej menšine.
9. Samostatne alebo v spolupráci s nevládnymi organizáciami vypracovať programy na informovanie členov rómskych komunít o ich zákonných právach.
10. Prijatť opatrenia na uľahčenie prístupu Rómov k spravodlivosti; podporovať projekty právnej pomoci a programy zvyšovania právneho povedomia zamerané na poskytovanie právnych služieb znevýhodneným skupinám ako sú napríklad Rómovia.
11. Prijatť čo možno najskôr legislatívnu normu upravujúcu používanie jazykov menšín v súlade s princípmi obsiahnutými v Rámcovej dohode na ochranu práv národnostných menšín.
12. Vykonatť kritickú previerku slovenskej legislatívy upravujúcej miestne prihlasovanie k pobytu.
13. Jednoznačne sa postaviť proti všetkým prípadom diskriminačnej politiky miestnych úradov, svojvoľným administratívnym rozhodnutiam zameraným na negatívne ovplyvňovanie práv Rómov alebo rozhodnutiam, ktoré im upierajú administratívnu podporu pri presadzovaní ich práv.
14. Vyšetritť prípady diskriminácie v oblasti bývania. Vytvoritť previerkovú komisiu zloženú z Rómov na preverenie všetkých prípadov žiadosti o nápravu bytovej diskriminácie.
15. Iniciovatť programy na účasť Rómov pri rozhodovaní v otázkach bytov a bytovej politiky zamerané na okamžité odstránenie faktickej segregácie Rómov.
16. Oboznámitť verejnosť so skutočnosťou, že rasizmus je existujúcim problémom slovenskej spoločnosti a iniciovatť programy na zníženie rasového napätia a zvýšenie vzájomného porozumenia medzi jednotlivými etnickými skupinami.

7. BIBLIOGRAFIA

Amnesty International: "Alleged Ill-Treatment of Roma in Lomnička", *Amnesty International Concerns in Europe: May-December 1992*.

Viera Bačová: "Vzťahy obyvateľov Slovenska k Rómom", v Mann, A.B. (ed.): *Neznámi Rómovia*, Bratislava: Ister Science Press, 1992.

Viera Bačová a Alena Zel'ová: "Ethnic Minorities in Slovakia", Košice: Inštitút spoločenských vied, Slovenská akadémia vied, 1994.

Roland Barthes: *Mythologies*, New York: Wang and Hill, 1982.

Rogers Brubaker: "Nationalism Reframed: National Minorities, Nationalizing States, and External Homelands in the New Europe", Budapešť: Collegium Budapest/Institute for Advanced Study Discussion Papers No.10, apríl 1995.

Stanley Cohen: *Denial and Acknowledgement: The Impact of Information About Human Rights Violations*, Jeruzalem: Center for Human Rights, 1995.

Council of Europe Newsletter Activities on Roma/Gypsies No. 4, 15.január 1996.

Council of Europe Newsletter Activities on Roma/Gypsies No. 7, 7.november 1996.

Sharon Fisher: "Romanies in Slovakia", *RFE/RL Research Report*, zv. 2, č. 42, 22.október 1993.

Sharon Fisher: "Domestic Policies Cause Conflict With the West", *Transition*, zv. 2, č.19, 20.september 1996.

Agentúra FOCUS: "Current Problems in Slovakia", Bratislava, december 1994.

Angus Fraser: *The Gypsies*, 2.ed., Oxford: Blackwell, 1995.

D.D.C. Gray: *A Relief Map of History - Sense of Place in the Zona of Europe: The Psychogeography of Slovakia*, 1995 (nepublikované).

Israel Gutman ed.: *Encyclopedia of the Holocaust*, New York: Macmillan, 1990.

Will Guy v Jozef Koudelka ed.: *Gypsies*, Londýn: Aperture, 1975.

Helsinki Watch: *Struggling for Ethnic Identity: Czechoslovakia's Endangered Gypsies*, New York: Human Rights Watch, august 1992.

Medzinárodná helsinská federácia, pobočka Bratislava: "Report on the Matter of Cancellation of Permanent Residence of Two Roma Families in Trnava", február-marec 1994, (nepublikované).

Medzinárodná helsinská federácia, pobočka Bratislava: "Report on the Attacks of Skinheads Against Roma in Prešov on April 10th, 1994", 30.apríl 1994, (nepublikované).

Medzinárodná helsinská federácia, pobočka Bratislava: "Field Mission to Eastern Slovak Romani Settlements", 21.-24.apríl 1996, (nepublikované).

Donald Kenrick a Grattan Puxon: *Gypsies Under the Swastika*, Hatfield: University of Hertfordshire Press a Gypsy Research Center Univerzity René Descartesa, Paríž, 1995.

Steve Kettle: "Slovakia's One-Man Band", *Transition*, zv. 2, č. 17, 23.august 1996.

Stanislav J. Kirschbaum: *A History of Slovakia*, Londýn, Macmillan Press, 1995.

Jean-Pierre Liégeois a Nicolae Gheorghe: *Roma/Gypsies: A European Minority*, Londýn: Minority Rights Group, 1995.

Leo Lucassen: *Zigeuner: Die Geschichte eines polizeilichen Ordnungsbegriffes in Deutschland, 1700-1945*, Mnichov: Böhlau Verlag, 1996.

Ctibor Nečas, Adr'oda Taboris: *Výbor protifašistických Bojovníků*, Brno: 1987.

Ctibor Nečas, Adr'oda Taboris: *Českoslovenští Rómové v Letech 1938-1945*, Brno: Masarykova Univerzita, 1994.

Nadácia Nevipe: "Annual Report of Racial Attacks on Roma: 1994-1995", Prešov, Slovensko.

Nadácia Nevipe: "Press From News Agency Report", 1995 (nepublikované).

J. Nováček: "Cikáni včera, dnes a zítra", Praha: Socialistická Akademie, 1968.

Rumyan Russinov: "Roma Crime - Emblematic of Ethnic Stereotyping ?", *Human Rights and Civil Society: International Helsinki Federation Newsletter*, zv. 2, č. 3, 1996.

Vladimír Šedivý a Viktor Maroši: *Position of National Minorities and Ethnic Groups in the Slovak Republic*, Bratislava: Minority Rights Group - Slovakia Nadácia, 1995.

Jaroslav Šus: *Cikánská otázka v ČSSR*, Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

John Young: "Rule of Law in Eastern Europe ? The Story of Mr. P.", *Promoting Human Rights and Civil Society in Central and Eastern Europe*, International Helsinki Federation Newsletter, č. 5/6, 1994/1995.

8. PRÍLOHA

Uznesenie vlády Slovenskej republiky k návrhu úloh a opatrení na riešenie problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc, na rok 1996, 30. apríl 1996, Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, Vláda Slovenskej republiky.

Poznámka: Po každom "probléme" nasleduje rad "opatrení" a zoznam rôznych ministerstiev zodpovedných za ich plnenie. V tejto upravenej verzii sú tieto zoznamy vynechané.

Kapitola A: Predškolská a školská výchova detí občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc

Problémy:

- nedostatočná zaškolenosť detí v predškolských zariadeniach, najmä rok pred ich nástupom do základnej školy,
- nepravidelná dochádzka detí do predškolských zariadení,
- nedostatočné ovládanie vyučovacieho jazyka detí z málo podnetného rodinného prostredia,
- vysoký podiel detí zlyhávajúcich v nižších ročníkoch základných škôl,
- nepravidelná dochádzka detí do základných škôl,
- nízka úspešnosť detí v základných školách,
- nezáujem rodičov o vzdelávanie svojich detí,
- nepripravenosť pedagógov na špecifické problémy detí z málo podnetného a deprimujúceho rodinného prostredia.

Opatrenia:

1. Vytvoriť podmienky na zavedenie nultých ročníkov základných škôl pre žiakov z jazykovo znevýhodneného alebo málo podnetného rodinného prostredia.
2. Vypracovať a realizovať alternatívny program vyučovania rómskych žiakov s dôrazom na skvalitnenie vyučovania slovenského jazyka.

3. Organizačne zabezpečiť zriadenie triedy SPgŠ v Levoči pre rómske dievčatá.
4. Vypracovať základné pedagogické dokumenty a organizačne zabezpečiť experimentálne overovanie učebných programov so zameraním na tradičné rómske remeslá realizované na SOU pre rómskych žiakov.
5. Naďalej realizovať výchovno rekreačné tábory pre deti a mládež z rodín, ktoré neplnia svoju funkciu, pre deti s poruchami správania, pre deti z osobitných zariadení na výkon pestúnskej starostlivosti a pre deti zo sociálne odkázaných rodín (deti nezvestných rodičov, utečencov a presídlencov).
6. Obnoviť činnosť materských škôl v obciach, kde sú na ich prevádzku vytvorené podmienky.
7. Vytvárať a realizovať preventívno-výchovné programy zamerané na deti a mládež zo sociálne patologických rodín a na tie deti a mládež, ktoré sú závislé na alkohole, drogách, hracích automatoch, iných hazardných hrách, dopúšťajú sa protispoločenskej činnosti, resp. sú ňou ohrozené.
8. Organizačne a legislatívne doriešiť otázky príslušnosti detských domovov. Uprednostniť komplexnosť a koncepcnosť riešenia.
9. Propagovať kluby práce medzi mládežou vo veku 15-18 rokov, ktorá sa nepripravuje na povolanie. Využívať vhodnú motiváciu pre zapojenie mládeže do činnosti v kluboch práce.
10. V rámci transformácie sociálnej sféry nástroje sociálnej politiky a politiky zamestnanosti zamerať na motivačné tendencie pre získanie kvalifikácie detí z málo podnikného rodinného prostredia.
11. Do učebných plánov a osnov pedagogických fakúlt zahrnúť problematiku vzdelávania a výchovy detí z málo podnikného rodinného prostredia a sociálnej patológie.

Kapitola B: Zamestnanosť občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc

Problémy:

- nezáujem zamestnávateľov o nekvalifikovaných občanov v dôsledku nedostatku pracovných príležitostí,
- nízka pracovná morálka občanov,
- nezáujem časti občanov o zamestnanie v rámci verejnoprospešných prác,
- nedostatok pracovných príležitostí najmä v okresoch s vysokým počtom Rómov.

Opatrenia:

1. Spracovať projekty regionálnej politiky zamestnanosti najmä v lokalitách, kde je vyššia koncentrácia nezamestnaných občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc.
2. Organizačne zabezpečiť vytvorenie poradenských stredísk pre nezamestnaných najmä rómskych občanov v regiónoch, kde je vyššia koncentrácia nezamestnaných Rómov.

-
3. Na úrady práce v okresoch s vyššou koncentráciou nezamestnaných Rómov prijímať kvalifikovaných pracovníkov Rómov, ktorí budú pomáhať riešiť problémy nezamestnaných Rómov.
 4. Pre nezamestnaných Rómov organizovať rekvalifikačné kurzy, výuku a zaučenie do remesiel osobitne v prípadoch, ak uchádzač o zamestnanie predtým kvalifikáciu nezískal. Umožniť dokončenie odborného vzdelania v reedukačných domovoch pre mládež a vo výkone trestu odňatia slobody. Pri organizovaní kurzov zohľadňovať spoločenskú ponuku pracovných príležitostí a možnosti uplatnenia na trhu práce.
 5. Organizačne zabezpečiť činnosť klubov práce a prostredníctvom nich upriamiť pozornosť na vzbudenie záujmu a využitie schopností a nadania najmä rómskej mládeže.
 6. Analyzovať príčiny nezamestnanosti. V okresoch, kde je vysoká nezamestnanosť, realizovať projekty podpory rozvoja zamestnanosti prostredníctvom spoločensky účelných pracovných miest a verejnoprospešných prác. Pritom spolupracovať s orgánmi miest a obcí v organizovaní verejnoprospešných prác, nadviazať kontakty aj s obcami, ktoré o verejnoprospešné práce neprejavili záujem. Systematicky sledovať, pravidelne vyhodnocovať a prijímať opatrenia na riešenie politiky zamestnanosti prostredníctvom verejnoprospešných prác v spolupráci so starostami obcí a primátormi miest.

Kapitola C: Riešenie bytových podmienok občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc

Problémy:

- nevyhovujúca sociálna situácia a nesolventnosť občanov,
- nezáujem časti rodín riešiť si svoju bytovú otázku,
- devastácia bytov zo strany občanov,
- nedoplatky v platení nájomného a služieb spojených s užívaním bytu,
- nedodržovanie diferencovaného prístupu pri pridelení bytov občanom,
- častá migrácia časti občanov a problémy s prihlasovaním k trvalému pobytu.

Opatrenia:

1. Poskytnúť spracovanú zjednodušenú projektovú dokumentáciu obciam a mestám Slovenska, vypracovanú ako vzorové riešenie pre bývanie neprispôsobených občanov. Spracovanú dokumentáciu využiť v procese posudzovania, povoľovania stavieb a následne pri ich kolaudácii, vrátane modelu finančného zabezpečenia.
2. Rozširovať sieť zariadení sociálnej starostlivosti a poskytovať ubytovanie pre občanov bez možnosti bývania. Takéto zariadenia vytvárať najmä v okresoch, kde sú nedostatočné kapacity, resp. kde doteraz takéto zariadenia zriadené neboli.
3. Za jednotlivé okresy vypracovať zoznamy sídiel (lokalít), v ktorých sú rómske osady. Špecifikovať ich veľkosť, potreby technickej infraštruktúry, počty bytových objektov navrhovaných na realizáciu s upraveným štandardom. Tieto odsúhlasiť s MVVP SR za účelom ďalšej koordinácie s obecnou a štátnou správou pre prípravu a realizáciu výstavby a prestavby.

4. Pripraviť vhodné projekty na zapojenie programu PHARE do budovania sociálneho bývania pre občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc.
5. Prehodnotiť súčasnú situáciu a podľa potreby navrhnúť účinné legislatívne opatrenia a hľadať alternatívne riešenia voči skupine občanov, ktorí si neplnia základné povinnosti ako užívatelia bytov (devastácia bytov, neplatenie nájomného a pod.). K neplatičom nájomného pristupovať individuálne vychádzajúc z dôvodov neplatenia.
6. Po schválení Štátneho fondu rozvoja bývania poskytnúť podporu podľa stanovených podmienok jednotlivým žiadateľom na výstavbu resp. prestavbu rómskych osád.
7. Vypracovať návrh zásad dotačnej politiky z rezervy vlády SR na riešenie akútnych a mimoriadnych sociálnych a bytových problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc a predložiť ho na schválenie vláde SR.

Kapitola D: Výchova a vzdelávanie občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc

Problémy:

- nedostatočné využívanie tradičných rómskych remesiel,
- nesystematická práca najmä s talentmi,
- nedostatočne rozvinuté rôzne krátke formy vzdelávania dospelých, napr. kurzy, výcvik a pod.,
- nedostatočné kapacity na uskutočňovanie celoživotného vzdelávania najmä v menších obciach,
- nedostatok odborníkov, ktorí pôsobia v rámci vlastnej komunity alebo etnika.

Opatrenia:

1. Naďalej realizovať projekt prípravy rómskych občanov na profesie a tradičné remeslá. Po vyhodnotení projektu o výsledkoch a ďalších zámeroch pripraviť informáciu na rokovaní zainteresovaných rezortov.
2. Vypracovať programy a zabezpečovať kultúrno-vzdelávacie kurzy krátkodobého charakteru s osobitným zameraním na rómsku populáciu, najmä v regiónoch s vyššou koncentráciou Rómov.
3. Organizačne zabezpečiť poriadanie kurzov orientovaných na nevyhnutné práce v domácnosti, kurzy varenia, šitia, vedenia domácnosti a pod. Úlohu zabezpečovať prostredníctvom novovytvorených pracovísk v rámci okresných úradov v spolupráci s rómskymi občianskymi združeniami a príslušnými vzdelávacími inštitúciami, ktoré pôsobia v regióne.
4. Zabezpečiť koordinovanú, pružnú a účinnú medzirezortnú spoluprácu zameranú na prevenciu týrania, sexuálneho zneužívania a výchovného zanedbávania detí.
5. Vytvárať podmienky pre pôsobenie detašovaných pracovísk vysokých škôl, ktoré budú pripravovať pedagogických a sociálnych pracovníkov v regióne, kde je veľké sústredenie občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc.

Kapitola E: Hygiena a zdravotná úroveň populácie občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc

Problémy:

- nevyhovujúce hygienické podmienky obydli najmä vo väčších rómskych sústrediach,
- absencia pitnej vody a kanalizácie,
- devastované životné prostredie,
- chýba odvoz smetí,
- absencia sociálnych zariadení,
- vysoký podiel nezdravej populácie,
- pôrodnosť u maloletých dievčat,
- zlá životospráva tehotných žien,
- výživa a celková starostlivosť o deti nevyhovujúca,
- vysoký podiel mentálnej zaostalosti v súvislosti so sociálne retardujúcim prostredím,
- zhoršený zdravotný stav populácie, vysoký počet čiastočne a trvale invalidných občanov.

Opatrenia:

1. Zo Štátneho fondu životného prostredia Slovenskej republiky podľa možností poskytovať finančné prostriedky na riešenie ochrany a tvorby životného prostredia v oblastiach, kde žijú skupiny občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc. (Ide najmä o rómske osady bez pitnej vody, kanalizácie, bez odvozu domového odpadu, sociálnych zariadení, resp. sa nachádzajú na pozemkoch znečistených alebo kontaminovaných odpadovými látkami.)
2. Vypracovať programy osvedy a výchovy zamerané na zdravotný stav obyvateľov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc. V programoch osobitnú pozornosť venovať plánovanému rodičovstvu, informáciám o možnostiach a spôsoboch antikoncepcie a zároveň zabezpečiť jej dostupnosť pre sociálne slabšie vrstvy obyvateľstva.
3. Zabezpečiť očkovanie rómskej detskej populácie. V rámci boja proti infekčným chorobám cieľavedome a systematicky vyšetrovať skupiny rómskej populácie najmä v lokalitách s ich zvýšeným výskytom.
4. Zriaďiť odbornú komisiu na riešenie medicínskych, sociálno-ekonomických, etických a právnych aspektov populačnej politiky.

Kapitola F: Negatívne spoločenské prejavy občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc

Problémy:

- vysoký podiel na páchaní priestupkov a trestných činov,
- nevyhovujúce majetkové pomery občanov,
- vysoká nezamestnanosť,
- nízka úroveň právneho vedomia,
- nízka účinnosť trestov,
- absentujúca, resp. nedostatočná prevencia,

- vysoký počet občanov (najmä mladistvých) závislých na drogách, hracích automatoch a iných hazardných hrách.

Opatrenia:

1. Podporovať existenciu aktívnych dobrovoľných organizácií a občianskych združení zameraných na pozdvihnutie sociálno-ekonomickej a kultúrnej úrovne konkrétnej komunity, v ktorej organizácia a združenie pôsobí.
2. Analyzovať súčasné podmienky výcviku a výchovy vojakov základnej vojenskej služby a vypracovať v rámci cielej prevencie výchovno-osvetové programy.
3. Sprísniť kontrolu a uplatňovať trestnoprávne postihy za protiprávne konanie v osobitne chránených častiach prírody a krajiny, za ohrozovanie, poškodzovanie a ničenie jej zložiek a prvkov. Zároveň navrhnúť systémové opatrenia na odstránenie uvedeného javu.
4. Policajný zbor zapojiť do spolupráce s organizáciami, orgánmi, spoločenskými inštitúciami a občianskymi združeniami, ktoré sa podieľajú na zvyšovaní spoločensko-kultúrnej úrovne a právneho vedomia Rómov.
5. Poskytovať metodickú pomoc orgánom miestnej štátnej správy a samosprávy a iným spoločenským subjektom pri príprave, realizácii a vyhodnocovaní účinnosti preventívnych aktivít, najmä komplexného charakteru.
6. Pomáhať orgánom miestnej štátnej správy a samosprávy pri preventívno-výchovnej práci zameranej na občanov s nízkym právnym vedomím, osobitne na deti a mládež. Spolupracovať so školami pri zintenzívnení právnej výchovy a propagandy.
7. V rámci novelizácie zákona SNR č. 564/91 Zb. o obecnej polícii navrhnúť vytvorenie inštitútu "pomocník obecnej polície".
8. Prehodnotiť masmediálnu prax pri zaužívanom zvýrazňovaní príslušnosti páchatel'ov k rómskemu etniku. Uvedený postup pri páchaní trestnej činnosti sa neuplatňuje ani pri iných národnostných menšinách.
9. Zvážiť legislatívne možnosti vytvorenia inštitútu dohľadu nad osobami, ktoré sa opakovane dopúšťajú závažnej trestnej činnosti kriminálnej povahy a nad osobami (recidivistami) po návrate z výkonu trestu odňatia slobody.
10. Pozitívne podporovať a využívať prirodzenú autoritu vodcovských typov (vajdov) v rómskych osadách, alebo na ohraničených teritóriách s cieľom postupnej dekriminálizácie týchto komunít a integrácie do spoločnosti.

Kapitola G: Organizačné, materiálne a personálne zabezpečenie riešenia problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc

Problémy:

- absencia vedeckého výskumu v nadväznosti na spoločensko-ekonomické zmeny a potreby spoločenskej praxe,

-
- nedostatok špecializovaných útvarov a pracovníkov, koordinátorov riešenia problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc,
 - nedostatočná kvalifikovanosť sociálnych pracovníkov,
 - absencia finančného zabezpečenia akútnych problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc.

Opatrenia:

1. Prezentovať situáciu v oblasti riešenia problémov Rómov v SR na medzinárodných fórach.
2. Spracovať informácie zastupiteľských úradov o inštitucionálnom a legislatívnom riešení problémov Rómov v jednotlivých štátoch Európy.
3. Navrhnuť systém sociálneho školstva a vytvoriť predpoklady vysokej profesionalizácie sociálnych pracovníkov pre účinnú prácu so špecifickými problémami niektorých skupín občanov.
4. Rozšíriť sieť terénnych sociálnych pracovníkov, ktorí budú poskytovať sociálnu pomoc v prirodzenom sociálnom prostredí. Pre túto činnosť využívať pracovníkov aj v rámci verejnoprospešných prác.
5. Využívať možnosť ustanovenia osobitného príjemcu dávky sociálnej starostlivosti v prípadoch, kedy sa výplatom dávky doterajšiemu príjemcovi nedosiahol účel, na ktorý má dávka slúžiť.
6. Aktivizovať neštátne, charitatívne a cirkevné subjekty v spolupráci najmä s rómskymi občianskymi združeniami pri riešení závažných problémov. V tomto duchu zorganizovať spoločné stretnutie.
7. V okresoch, kde je vyššia koncentrácia zaostalo žijúcich Rómov, vysoká nezamestnanosť, vysoká kriminalita a pod., vytvoriť v rámci okresných úradov referáty s cieľom koordinovať vo vzťahu ku všetkým inštitúciám pomoc občanom, ktorí potrebujú osobitnú pomoc. Na túto činnosť prijímať vhodných pracovníkov aj z radov nezamestnaných Rómov v rámci verejnoprospešných prác.
8. Z rezervy vlády SR navštíť finančné prostriedky vo výške 15 mil. Sk pre kapitolu MPSVR SR na riešenie azylového ubytovania občanov bez domova, najmä po návrate z výkonu trestu odňatia slobody a po ukončení náhradnej ústavnej a ochrannej výchovy.
9. Legislatívne riešiť udeľovanie trvalého pobytu občanom v súvislosti s novými spoločensko-ekonomickými podmienkami spoločnosti (deti z detských domovov, migranti).
10. Pripraviť vedecký výskum vplyvu zmien novej spoločensko-ekonomickej formácie na niektoré skupiny občanov, osobitne Rómov. Touto úlohou poveriť výskumné pracoviská rezortov.
11. Metodicky usmerňovať pracovníkov vznikajúcich referátov okresných úradov v oblasti starostlivosti o občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc.

12. V rámci pripravovaného územného členenia a správneho členenia Slovenskej republiky navrhnuť zriadenie, personálne a materiálne vybavenie referátov na riešenie problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc, na úradoch miestnej štátnej správy.

So všetkými žiadosťami sa obracajte na:

**EUROPEAN ROMA RIGHT CENTER
(EURÓPSKE CENTRUM PRE PRÁVA RÓMOV)**

H-1525 BUDAPEST 114
P.O.BOX 10/24
HUNGARY

Telefónne čísla:

(36-1) 327-9877

(36-1) 266-0500

Fax:

(36-1) 138-3727

E-mailová adresa:

100263.1123@compuserve.com

Domáca stránka na internete:

<http://www.ceu.hu/errc/errcmain.html>